

PILVILINNOJA

Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton yhteistyön
kehittäminen

Minna Martikainen ja Anne Uotinen

Opinnäytetyö, kevät 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak-Etelä, Järvenpää

Sosiaalialan koulutusohjelma,

Sosionomi (AMK) +

Diakonin virkakelpoisuus lastentarhan-
opettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Martikainen, Minna & Uotinen, Anne. Pilvilinnoja. Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton yhteistyön kehittäminen. Järvenpää, kevät 2012, 74 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Järvenpää. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaali- ja kasvatustieteiden suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välistä yhteistyötä. Lisäksi selvitettiin uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista kunnallisissa päiväkodeissa. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio on yksi kuudesta varhaiskasvatussuunnitelmaan sisällytettävistä orientaatioista. Sen toteuttaminen koetaan kuitenkin päivähoiton työntekijöiden keskuudessa haasteelliseksi ja seurakunta tukeekin osaltaan sen toteutumista, mikä koetaan antoisaksi molemmiin puolin. Varhaiskasvatuksen periaatteiden mukaisesti uskontokasvatuksen tulisi olla kuitenkin päivähoiton omaa tehtäväkenttää, eikä sitä tulisi kokonaan vierittää seurakunnan tehtäväksi. Opinnäytetyön päämääränä oli löytää päivähoiton suurimmat tulentarpeet, joihin seurakunnan lapsityöntekijät voisivat toiminnallaan vastata.

Työ oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin puoli-strukturoitua kyselylomaketta käyttäen. Yksi kyselylomake lähetettiin kasvatustieteiden ammattilaisille jokaiseen (44) Mäntsälän kunnalliseen päiväkotiryhmään. Vastauksia saatiin 23, vastausprosenttina 52. Vastaukset analysoitiin sisällönanalyysiä käyttäen.

Tutkimustulosten mukaan uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutetaan päiväkodeissa pääasiassa uskonnollisten juhlapyhien aikaan, lähinnä jouluna ja pääsiäisenä. Arjessa uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio koettiin hankalaksi toteuttaa. Seurakunnan ja päivähoiton väliseen yhteistyöhön oltiin pääasiassa tyytyväisiä, mutta sitä toivottiin lisää ja yhteistyötä tulisi kehittää. Tuloksista ilmeni, että päivähoiton työntekijät pitivät hyvin tarpeellisena seurakunnan lapsityön kanssa tehtävää yhteistyötä.

Jatkotutkimusaiheeksi nousi se, kuinka sellaiset lapset, jotka eivät saa osallistua päivähoiton yleiseen uskontokasvatukseen, huomioidaan varhaiskasvatussuunnitelman mukaisessa uskontokasvatuksessa. Produktiona voitaisiin laatia materiaalipaketti päivähoitossa toteutettavan uskontokasvatuksen tueksi.

Asiasanat: Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio, uskontokasvatus, varhaiskasvatussuunnitelma, seurakunta, lapsityö, päivähoito, kvalitatiivinen tutkimus.

ABSTRACT

Martikainen, Minna & Uotinen, Anne. Cloudcastles. Developing co-operation between Mäntsälä parish childhood education and Mäntsälä municipal day care. Järvenpää, Spring 2012, 74 p., 2 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this study was to develop co-operation between the Mäntsälä parish early childhood education unit and the municipal day care. Also it aimed to find out how the religiously viewed orientation is carried out in the municipal day care centers. Religiously viewed orientation is one of the six orientations included in Early Childhood Education and Care (ECEC) plan. However, according to the day care workers implementing this orientation is challenging. The parish assists day care centers in carrying out this orientation and this is regarded valuable. Nevertheless, according to Early Childhood Education and Care principles religious education should be carried out by day care centers instead of leaving the task to parishes. The aim of this thesis was to identify what kind of support day care centers need and how parish early education workers could respond to that need.

The work was qualitative research. The data was collected using semi-structured questionnaires. A questionnaire was sent to the early childhood professionals in each of the 44 municipal day care groups in Mäntsälä. Replies received were 23, percentage of answers was 52. The answers were analyzed using content analysis.

The results show that religious orientation was mainly implemented during public religious holidays, mainly at Christmas and at Easter. Everyday life of religious orientation was seen as difficult to be carried out. Co-operation between the parish and the municipal day care providers was mainly regarded satisfying, yet more co-operation was hoped for as well as that co-operation should be further improved. The result showed also that day care workers considered co-operation with the parish necessary.

A subject for further study would be surveying how children who are not participating in the prevailing religious education are taken into account in regard to religious education as part of Early Childhood Education and Care (ECEC) plan.

Keywords: religiously viewed orientation, religious education, early childhood education plan, parish, child work, day care and qualitative research.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET.....	8
3 MÄNTSÄLÄN SEURAKUNTA JA PÄIVÄHOITO YHTEISTYÖSSÄ	9
3.1 Mäntsälän kunnan päivähoitopalvelut	9
3.2 Mäntsälän seurakunta	10
3.2.1 Yhteistyö uskontokasvatuksessa	11
3.2.2 Päiväkotikummitoiminta	12
4 USKONTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	15
4.1 Päivähoitolaki ja varhaiskasvatussuunnitelmat.....	15
4.2 Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio.....	16
4.3 Lapsen uskontokasvatus päivähoitossa	18
4.3.1 Lapsen uskonnollisuuden kehitys	24
4.3.2 Kasvatuskumppanuus uskontokasvatuksessa.....	27
4.3.3 Monikulttuurisuus uskontokasvatuksessa	29
5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA.....	32
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	35
6.1 Tutkimuksen kulku ja aineiston keruu.....	35
6.2 Aineiston analyysi.....	39
7 TUTKIMUSTULOKSET	42
7.1 Taustatiedot.....	42
7.2 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen päiväkodeissa.	42
7.3 Uskontokasvatuksen toteuttamisen haasteet	43
7.4 Kasvattajien näkemykset, mitä seurakunnan kanssa tehtävään yhteis- työhön tulisi kuulua.....	44
7.5 Seurakunnan ja päivähoiton välisen yhteistyön toteutuminen käytän- nössä.....	44
7.6 Yhteistyön kehittäminen seurakunnan kanssa	46
8 POHDINTA	49
8.1 Tutkimuksen johtopäätökset.....	49
8.2 Tulosten vertailu vastaaviin tutkimuksiin.....	57
8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	59
8.4 Ammatillinen kasvumme prosessin aikana.....	61

LÄHTEET	63
LIITTEET	70
LIITE 1: Saatekirje	
LIITE 2: Kyselylomake	

1 JOHDANTO

Lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen vaikuttavat kodin lisäksi päivähoito ja koko muu lapsen kasvuympäristö. Lapsen uskonnollinen kehitys on myös olennainen osa hänen muuta kehitystään. Päivähoidossa toteutettavan uskontokasvatuksen eli uskonnollis-katsomuksellisen orientaation lähtökohtana on tutustuttaa lapset oman uskonnon perinteisiin, käytäntöihin ja tapoihin.

Mäntsälän seurakunta ilmaisi kiinnostuksensa Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päiväkotien välisen yhteistyön kehittämiseen, josta saimme idean opinnäytetyöhömmme. Lapsityönohjaaja Päivi Kaura-ahon mukaan seurakunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö toteutuu nykyisin hyvin pienimuotoisena, lähinnä päiväkotikummitoimintana, jolloin seurakunnan lastenohjaajat käyvät kahdesti vuodessa ohjaamassa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaista toimintaa osassa kunnan päiväkodeista. Lisäksi pääsiäisenä ja jouluna järjestetään eri puolilla Mäntsälää seurakunnan pitämiä hartauksia, jotka on tarkoitettu kaikille varhaiskasvatusyksiköille. Nämä juhlapyhien hartaudet jäävät kuitenkin useille lapsille ainoaksi tavaksi osallistua uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaisiin toimintatuokioihin. (Päivi Kaura-aho, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2011)

Tavatessamme Kaura-ahon kanssa pohdimme yhdessä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoidon välisiä mahdollisia työmuotoja, mutta niiden selkeiden tarpeiden puuttuessa päätimme lähteä kartoittamaan tilannetta ja yhteistyön tarvetta tutkimuskyselyn muotoisesti. Teimme tutkimuskyselyn Mäntsälän kunnan päiväkotien henkilöstölle kartoittaaksemme, katsooko päivähoidon henkilöstö tarpeelliseksi yhteistyötoiminnan kehittämisen seurakunnan lapsityön kanssa ja mitä mahdollinen yhteistyö voisi olla.

Opinnäytetyömme aihe on tärkeä, koska aihetta on tutkittu suhteellisen vähän. Olemme työssämme eri päiväkodeissa havainneet, että aihe on hankalasti lähestyttävä ja siitä keskustelu on varovaista ja niukkaa. Toivomme opinnäytetyömme herättelevän varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien ammattilais-

ten ajatusta siitä, kuinka jokainen voisi omassa työssään kehittää uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista. Toivomme myös, että opinnäytetyömme herättäisi pohdintaa siitä, kuinka varhaiskasvatussuunnitelmaan sisältyvä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio saataisiin päivähoidon arkeenkin mukaan niin, ettei se ainoastaan toteudu kirkollisten juhlapyhien aikaan.

Meidän omaa tulevaisuuttamme ja ammatillisuuttamme opinnäytetyön aihe tukee hyvin, sillä tavoitteenamme on sosionomin ja diakonin tutkintojen lisäksi suorittaa lastentarhanopettajan pätevyys. Olemme kiinnostuneita kehittämään tulevaisuudessa työssämme erilaisia menetelmiä ja työkaluja henkilöstön tueksi uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseksi kaikille varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET

Tavoitteenamme oli omalta osaltamme toimia Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön vahvistajina. Tavoitteenamme oli kerätä Mäntsälän seurakunnalle informaatiota uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta Mäntsälän varhaiskasvatuksen piirissä sekä päivähoiton henkilöstön toiveista ja tarpeesta mahdollisesti lisätä ja kehittää yhteistyötä seurakunnan kanssa. Keräämämme ja analysoimamme aineistot auttavat selvittämään uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista päivähoitossa. Tutkimuksemme avulla kartoitimme, onko uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen päivähoitossa riittävää vai kokeeko henkilöstö tarvitsevansa enemmän tukea seurakunnan lapsityöltä. Selvitimme myös, mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välisessä yhteistyössä on toiminut hyvin ja mikä puolestaan ei ole toiminut. Tutkimuksen avulla Mäntsälän seurakunnan lapsityön on mahdollista kehittää työtään ja suunnitella tulevaa toimintaansa yhteistyössä päiväkotien kanssa.

Työelämälähtöisen opinnäytetyömme on tarkoitus vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiimme:

1 Kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu Mäntsälän päiväkodeissa?

2 Millä tavalla voisi kehittää Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton välistä yhteistyötä?

3 MÄNTSÄLÄN SEURAKUNTA JA PÄIVÄHOITO YHTEISTYÖSSÄ

3.1 Mäntsälän kunnan päivähoitopalvelut

Mäntsälän kunta on perustettu vuonna 1585, jolloin sinne rakennettiin myös ensimmäinen kirkko. Nykyisinkin kirkonmäellä sijaitseva kirkko on hyvä maa-merkki, sillä sen korkea torni näkyy kaikilta ilmansuunnilta pitkän matkan päähän. Mäntsälä on aina ollut suomenkielinen paikkakunta ja sen asutus keskittyi kirkonkylään, jossa edelleenkin asuu noin puolet mäntsäläläisistä. Kirkonkylän keskuksen lisäksi Mäntsälässä on yli kymmenen aktiivisesti toimivaa kylää. Kyläkoulujakin on jäljellä vielä 17. (Mäntsälän kunta 2012 a.)

Vireä ja muuttovoitoinen, noin 20 000 asukkaan Mäntsälä sijaitsee pääkaupunkiseudun välittömässä läheisyydessä, ja sen 100 kilometrin säteellä asuukin noin kaksi miljoonaa ihmistä. Mäntsälästä on erinomaiset liikenneyhteydet kaikkiin suuntiin, ja vuonna 2006 käyttöön otettu rata helpottaa liikennöintiä entisestään. Iso joukko mäntsäläläisistä käykin töissä paikkakunnan ulkopuolella. (Mäntsälän kunta 2012 a.) Kunnan ikärakenteen mukaan Mäntsälä on lapsiperheiden paikka, sillä tilastotieteellisesti eniten on 5-14 ja 35-44-vuotiaita asukkaita. Pinta-alaltaan lähes 600 km² Mäntsälään muuttavat väljemmästä asumisesta haaveilevat nuoret perheet pääkaupunkiseudun lähiöistä. (Mäntsälän seurakunta 2007.)

Vanhemmat voivat järjestää päivähoidon lapsilleen joko päiväkodissa, perhepäiväkodissa tai ryhmäperhepäivähoidossa. Päivähoito voi olla kunnallista tai yksityistä. Kunnallinen päiväkotihoito voi olla joko kokopäivä-, osapäivä- tai osaviikkohoitoa. (Mäntsälän kunta 2012 b.) Päiväkotien lapsiryhmät koostuvat usein alle 3-vuotiaiden ja 3-5-vuotiaiden ryhmistä sekä 6-vuotiaiden esikoulu-ryhmistä. Ryhmäkoot vaihtelevat lasten iän mukaan siten, että lapsia on 12–21 lasta kussakin ryhmässä. (Mäntsälän kunta 2012 c.)

Olimme yhteydessä Mäntsälän kunnan päivähoitotoimistoon saadaksemme ajankohtaista tietoa Mäntsälän kunnan päivähoitopalveluista. Päivähoitotoimis-

tossa toimistosihteeri Marja-Liisa Koskinen kertoi, että Mäntsälässä on kunnallisia päiväkoteja tällä hetkellä 14, ryhmäperhepäivähoitokoteja toimii viisi ja osapäiväryhmiä neljä (Marja-Liisa Koskinen, henkilökohtainen tiedonanto 9.3.2012).

Kunnallisista päiväkodeista 11 sijaitsee Mäntsälän keskustassa tai sen välittömässä läheisyydessä muutaman kilometrin säteellä. Päiväkodeista kolme sijaitsee Etelä-Mäntsälässä Hyökännummen alueella lähellä Tuusulan rajaa. Hyökännummelta on noin 18 kilometriä Mäntsälän keskustaan. (Mäntsälän kunta 2012 c.)

3.2 Mäntsälän seurakunta

Espoon hiippakuntaan kuuluva Mäntsälän seurakunta on yli 400-vuotias ja siihen kuuluu noin 16 300 jäsentä. Seurakunnan käytössä on seitsemän toimipistettä eri puolilla Mäntsälää. Mäntsälän seurakunnan kotisivuilla sanotaan, että seurakunta haluaa olla näkyvillä siellä, missä ihmiset ovat; vierellä kulkemassa arjessa ja juhlassa. Seurakunnan toiminta näkyy kodeissa, kylillä ja laitoksissa. Mäntsälän seurakunta on yhtä kuin seurakuntalaiset. (Mäntsälän seurakunta 2012 a.)

Mäntsälän seurakunta on Mäntsälän seurakunnan toimintastrategian 2007-2012 mukaan juuri sopivan kokoinen mahdollistamaan monipuolisen toiminnan järjestämisen. Toisaalta se on myös riittävän pieni, jotta seurakuntalaiset voivat tuntea seurakunnan työntekijöitä. Mäntsälän seurakunnan visiona onkin, että se on Mäntsälän merkittävin läsnäolon ja vastuun yhteisö. (Mäntsälän seurakunta 2007.)

Mäntsälän seurakunnan lapsityössä työskentelee lapsi- ja perhetyön pastori Tuomas Antolan lisäksi lapsityönohjaaja sekä yhdeksän lastenohjaajaa. Mäntsälän seurakunnan lapsityö järjestää lapsille monimuotoista toimintaa, josta keskeisimpinä ovat päiväkerhot, koululaisten iltapäiväkerhot ja pyhäkoulut. Lisäksi tämänhetkiseen toimintaan kuuluvat muun muassa leirit ja retket, liikunta-

kerho ja kesällä toteutuvat kesäkerhot. (Mäntsälän seurakunta 2012 b.) Kauraahon (henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2011) mukaan Mäntsälän seurakunnan lapsityöntekijät tekevät yhteistyötä kunnan päivähoidon kanssa. Lapsityön toiminta pohjautuu kristilliseen kasvatukseen, jonka perusajatuksena on, että lapsuudessa omaksutut arvot kannattelevat ihmistä koko elämän ajan (Mäntsälän seurakunta 2012 b).

3.2.1 Yhteistyö uskontokasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan päivähoidon keskeisimpiä yhteistyökumppaneita ovat seurakunnat (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 10). Yksin seurakunnan varaan ei päivähoidon uskontokasvatusta kuitenkaan voi eikä saa jättää, koska varhaiskasvatuksen uskontokasvatus eroaa seurakunnan lapsityön tarjoamasta kristillisestä kasvatuksesta. Mikäli uskonto eristään vain satunnaisesti tapahtuvaksi uskonnollisen ammattilaisvieraan toiminnaksi, lapsi ei silloin saa oikeaa kuvaa uskonnosta ilmiönä tai omasta uskonnollis-katsomuksellisesta perinteestään (Innanen 2005, 186). Seurakunnan lapsityöntekijöiden tehtävänä onkin enemmän kannustaa, tukea ja kouluttaa päivähoidon henkilöstöä eikä niinkään toteuttaa sitä itse kirkon kasvatustyön tavoitteiden pohjalta. Seurakunnat voivat lisäksi lainata tai hankkia materiaalia päivähoidon henkilöstölle. Seurakunnat tarjoavat myös erilaisia kirkkohetkiä ja tapahtumia päivähoidolle, mutta silloin niissä on selkeä kristillinen sisältö. (Petäjä 2008, 124—126.)

Kirkon varhaiskasvatustoiminnan lähtökohtana on aina kristillinen arvopohja ja kirkon usko. Yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa sisällöt puolestaan koostuvat varhaiskasvatussuunnitelman eli Vasun mukaisista orientaatioiden kokonaisuuksista. Vasu on laadittu yhteistyössä useiden asiantuntijoiden kanssa, joista kirkkohallitus on yksi asiantuntijataho. (Ojell 2008, 122.)

Kirkon omassa varhaiskasvatuksen asiakirjassa eli Vakessa sanotaan, että kirkon varhaiskasvatuksessa sitoudutaan Vasun mukaiseen varhaiskasvatusajatteluun niin, että kirkon oma arvopohja ja kristillisen uskon keskeisistä sisällöistä lähtevät tavoitteet toimivat varhaiskasvatuksen ensisijaisena perustana. Kirkon

varhaiskasvatuksessa henkinen ja hengellinen hyvinvointi kuuluvat keskeisenä osana lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja ne ovat kasteeseen perustuva kumppanuutta lapsen ja hänen perheensä kanssa. Kirkon varhaiskasvatus vahvistaa lapsen kristillistä identiteettiä sekä auttaa ja tukee häntä kasvamaan siinä uskossa, johon hänet on kastettu. Kasteeseen pohjautuvassa kasvatuskumppanuudessa vanhemmat, seurakunnan kasvattajat ja kummit sitoutuvat yhdessä edistämään lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tukemaan lapsen kristillistä elämää. (Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisryhmä 2008, 11–12; Ojell 2008, 121–123.)

Mäntsälän seurakunnan lapsi- ja perhetyön pastori Tuomas Antolan mukaan (henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2012) Mäntsälän seurakunnan ja kunnallisen päivähoidon välinen yhteistyö toteutuu isojen juhlapyhien aikaan ja keväisin pidettävinä hartauksina, kerran vuodessa pidettävänä kasvattajailtana, johon osallistuu seurakunnan ja päivähoidon työntekijöitä, sekä päiväkotikummitoimintana. Päiväkotikummitoimintaa ei nykyisten resurssien puitteissa ole mahdollista järjestää kaikkiin päiväkoteihin, ja esimerkiksi Etelä-Mäntsälän Hyökännummen kolme päiväkotia rajoittuvat yhteistyössä lähinnä kahden-kolmen vuosittain pidettävän hartauden varaan sekä vuosittaiseen kasvattajailtaan. Seurakunta ei kustanna lasten matkoja kirkkoon, joten hartaudet pidetään usein Hyökännummella sijaitsevassa seurakuntakeskuksessa. Keväthartaus voidaan pitää myös kauniilla säällä läheisessä puistossa.

3.2.2 Päiväkotikummitoiminta

Useilla paikkakunnilla seurakunnan työntekijät tekevät säännöllisiä vierailuja päiväkoteihin niin sanottuna kummitoimintana, mikä on koettu antoisaksi ja hyväksi ratkaisuksi niin päiväkotien kuin seurakunnankin kannalta. Siinä on kuitenkin ongelmana se, että varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tulisi ensisijaisesti olla päivähoidon omaa kasvatustoimintaa, jonka tulisi noudattaa kokonaiskasvatuksen periaatteita. Kasvatuksen ei tule jakaantua erillisiin oppituokioihin. Voidaankin kysyä, ovatko seurakunnan työntekijöiden kokonaan ohjaamat tuokiot sekä kokonaiskasvatuksen periaatteen että nykyisen kasvatuskulttuurin mukaisia tuokioita. Siirretäänkö niissä silloin varhaiskasvatukseen kuuluva us-

kontokasvatus seurakuntien tehtäväksi? Päivähoidon ja seurakunnan välinen yhteistyö sinällään on tärkeää ja tarpeellista, mutta sen sisältöä tulee harkita hyvin tarkasti. (Petäjä 2000, 20—21.)

Yleensä päiväkotikummit ovat seurakunnan lapsityöntekijöitä, mutta se ei ole välttämätöntä, vaan päiväkotikummeina voivat toimia muutkin seurakunnan työntekijät (Petäjä 2000, 20-21). Päiväkotikummiuden keskeisin tavoite on lisätä päivähoitohenkilökunnan rohkeutta ja valmiuksia toteuttaa itse uskonnollista kasvatusta. Päivähoidon henkilöstö on esittänyt itse toiveen tällaisesta yhteistyömuodosta. Päiväkotikummin tulisivin toimia tukihenkilönä ja täsmäkouluttajana tai mentorina. (Petäjä 2000, 20—21.) Pesonen määrittelee mentoroinnin yksilöiden kehitysmenetelmäksi, jolla pyritään kehittämään myös työtä sekä jalostamaan ja jakamaan käytännön kokemusten antamaa osaamista. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentorointi tehdään vertais- tai kollegaohjauksena. Mentorilta edellytetään juuri sen alan työkokemusta ja asiantuntemusta, johon mentoroitava haluaa tukea. (Pesonen 2008, 104, 106.)

Mentorointi on myös läsnäoloa varhaiskasvatuksen arjessa, jota toteuttavat sekä lapsityönohjaajat että lastenohjaajat. Perinteisesti ajatteleminen, että lapsityön teologit kohtaavat päivähoitossa olevia lapsia, mutta viime vuosien työn kehittämisen pohjalta on syntymässä toimivia malleja siitä, että teologi kohtaa myös päivähoitohenkilöstöä ja tukee heitä hengellisten kysymystensä pohdinnassa. Tämä auttaa henkilöstöä toteuttamaan lasten kanssa tehtävää uskontokasvatusta arjessa. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen mentoroinnin tavoitteena on keskeisesti se, että kasvattajat löytäisivät oman tapansa ja rohkeutta toteuttaa uskontokasvatusta seurakunnan ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. (Pesonen 2008, 108—113.) Päiväkotimentoroinnissa tuetaan henkilökuntaa myös uskontokasvatuksen toteuttamisessa monikulttuurisissa päiväkohteissa (Viberg 2008, 126).

Ohjatessaan päiväkotikummi käyttää omaa ammatillista kokemustaan ja hänen tulisi tukea päivähoitohenkilöstöä löytämään oma tapansa toteuttaa lasten uskonnollista kasvatusta. Usein päivähoitohenkilöstö ilmaisevat tarpeensa

saada päiväkotikummi, mutta myös seurakunnan työntekijä voi itse hakeutua kummiksi. (Petäjä 2000, 20—21.)

Päiväkotikummin pitää perehtyä päiväkodin toimintaan ja kasvatuskulttuuriin sekä opetussuunnitelmaan. Nämä antavat pohjaa keskusteluille, joissa päiväkotikummin kanssa pohditaan muun muassa uskonnollisen kasvatuksen haasteita, juhlapyhien ja kristillisen uskonnon sisältöä ja maahanmuuttajien uskonto-kasvatusta tarkoituksena lujittaa päivähoidon henkilöstöä kohtaamaan lapsen elämänkysymyksiä. Päiväkotikummi myös kertoo uusimmasta uskonnollisen kasvatuksen materiaalista. (Petäjä 2000, 20—21.)

4 USKONTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Päivähoitolaki ja varhaiskasvatussuunnitelmat

Perustuslain 11§:n mukaisesti jokaisella Suomessa on oikeus omaan uskontoon. Lasten kohdalla se merkitsee myös sitä, että heillä on oikeus saada uskontokasvatusta, joka on merkitty myös lakiin lasten päivähoidosta. Päivähoitoa ja sen uskontokasvatusta ohjaavat Laki lasten päivähoidosta (19.1.1973/36), valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä kunnalliset, yksikkökohtaiset ja henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat. (Petäjä 2008, 121.)

Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja kasvatustehtävässä ja tarjota osaltaan lapselle turvalliset, jatkuvat ja lämpimät ihmissuhteet. Päivähoidon tulee myös tarjota lapsen kehitystä tukevaa monipuolista toimintaa ja edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen älyllistä, esteettistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta on kunnioitettava uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa. (Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36.) Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2000) puolestaan säätelevät 6-vuotiaiden esiopetusta. Siinä uskonnollisen kasvatuksen sisältöalueista käytetään nimitystä etiikka ja katsomus ja uskontokasvatus katsotaan osaksi kulttuurista katsomuskasvatusta. (Kallioniemi 2005, 23—25; Petäjä 2008, 121.)

Varhaiskasvatuksen perusteet ja lähtökohdat on ilmaistu Varhaiskasvatussuunnitelmassa, jonka mukaan varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämäntilanteissa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kehitystä, kasvua ja oppimista. Kasvatuksellisessa vuorovaikutuksessa on mukana lapsen ja heidän perheidensä maailma, kasvattajan ja yhteiskunnan maailma sekä muita tahoja, ja lapsi kasvaa koko ajan vuorovaikutuksessa näiden kanssa. (Halme 2010, 11–12.) Varhaiskasvatuksen toteuttamisessa edellytetään monimuotoista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Verkostoyhteistyö toteutuu koko laajan lasta ja hänen perhettään palvelevan verkoston kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 10.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen laatua, sisältöä ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. Kuntien omista varhaiskasvatussuunnitelmissa huomioidaan kunnan omat linjaukset, tavoitteet ja strategiat sekä määrittellään eri palvelumuotojen sisällölliset tavoitteet. Yksiköiden omista varhaiskasvatussuunnitelmissa kuvataan yksikön varhaiskasvatuksen lähtökohdat huomioiden hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudet sekä niiden toteutuminen arjen käytännössä. Yksikön oma varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa yksityiskohtaisempi ja kunnan eri palvelumuotojen tarkennetut tavoitteet kirjataan myös sinne. Lasten omat varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan yhdessä vanhempien kanssa, ja siten ne yksilöllisesti ohjaavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteuttamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 8–9.)

4.2 Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman ja uskonnonvapauslain uudistuksen myötä päivähoiton uskontokasvatus on noussut uudella tavalla esille varhaiskasvatuksessa. Käytännössä se antaa lapsille oikeuden saada uskontokunnan mukaista opetusta, mutta samalla myös vapauttaa lapset osallistumasta uskontokasvatukseen, jos huoltajat niin toivovat. (Mattila 2008, 62.)

Varhaiskasvatussuunnitelmissa ei ole tarkasti määritelty orientaatio -käsitettä, mutta sen voi käsittää näkökulmaksi todellisuuteen, elämään ja eri asioihin. Eri orientaatioiden avulla lapselle annetaan mahdollisuus perehtyä ympäröivän maailman monimuotoisiin ilmiöihin ja oppia ymmärtämään niitä. Varhaiskasvatuksen orientaatio -käsitteellä korostetaan kuitenkin sitä, että lapselle ei aseteta suoriutumistavoitteita eikä sen tarkoituksena ole oppiaineiden sisältöjen opiskelu. (Halme 2010, 13; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 26—27.)

Varhaiskasvatussuunnitelma perustuu kuuteen sisällöllisesti erilaiseen orientaatioon, joista yksi on uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Muut sisällölliset orientaatiot ovat matemaattinen, luonnontieteellinen, historiallis-yhteiskunnallinen, esteettinen ja eettinen orientaatio. Eri orientaatioiden pitäisi

muodostaa kokonaisuus, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, eikä minkään orientaation tulisi jäädä irralleen muista. (Halme 2010, 13–14; Innanen 2005, 186; 13–14; Petäjä 2008, 121.) Lapsi kokee myös maailman kokonaisvaltaisesti ja kokonaisuutena eikä lapselle ole erikseen eettisiä, uskonnollisia, yhteiskunnallisia tai ihmissuhteisiin liittyviä kysymyksiä (Ubani 2010, 44–45).

Hyvällä kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudella edistetään lapsen myönteistä minäkäsitystä, ajattelun sekä vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Eri orientaatioiden tavoitteena ei siis ole oppiaineiden sisältöjen opiskelu vaan sellaisten valmiusten hankkiminen, joiden avulla lapsi pystyy vähitellen ymmärtämään, perehtymään ja kokemaan kohtaamiaan ympärillä olevia ilmiöitä. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä orientaatiot ohjaavat tarjoamaan lapsille heidän tasapainoisen kasvunsa ja kehityksensä kannalta kokonaisvaltaista toimintaa. Oppimistavoitteiden sijasta lapselle tarjotaankin mahdollisuus leikin, liikunnan, musiikin, kokemisen ja tutkimisen keinoin tutustua oman uskonnon tai katsomuksen mukaisiin tapoihin ja perinteisiin. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tulee lähteä lapsen omista tarpeista ja elämäntilanteesta. Lähestymistapa on avara ja avoin. (Petäjä 2008, 121–124.)

Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation ytimen muodostavat uskonnolliset, hengelliset ja henkiset ilmiöt ja asiat. Varhaiskasvatussuunnitelman lyhyessä tekstissä ei tarkkaan määritellä, mitä tarkoittavat hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Hengellisessä ja henkisessä tarkastelussa asiaa lähestytään kuitenkin enemmän yksilöstä ja hänen omasta kokemusmaailmastaan käsin, kun taas uskonnollisessa tarkastelussa asiaa puolestaan katsotaan tietyn uskonnon näkökulmasta, joka liittyy sen yhteisön näkemyksiin. Voidaankin puhua yhteisön ja yksilön välisestä dialogista, asian subjektiivisesta ja objektiivisesta puolesta. Niiden kummankin tulee olla mukana varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa. (Halme 2010, 15.)

Uskonnollis-katsomuksellisessa orientaatiossa tutustutaan lapsen oman uskonnon tai katsomuksen traditioon sekä perehdytään sen käytäntöihin ja tapoihin. Kasvattajien tulee kunnioittaa eri uskontoja ja vakaumusta eikä ketään saa pakottaa mihinkään mukaan. Lapsella tulee olla mahdollisuus kyselemiseen, ih-

mettelyyn ja hiljaisuuteen sekä pohdintaan. Usein lasten kysymysten kautta asiat ja tilanteet tulevatkin luontevasti esille. Lapsen kykyä ja herkkyyttä ymmärtää symbolista ja sanatonta kunnioitetaan, vahvistetaan ja tuetaan. Tämän taustalla on ajatus, että näkyvän maailman takana on olemassa jotain symbolista ja sanatonta todellisuutta, ja lapsella on erityinen herkkyys sen kokemiseen. Eri uskontoihin voidaan tutustua, esimerkiksi lapsen lähellä oleviin erilaisiin uskontojen käytäntöihin, mutta niitä ei systemaattisesti lähdetä opettelemaan. (Halme 2010, 15–16; Kallioniemi 2008, 16; Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 29.)

Eriyisen tärkeää on huomioida lapsen yksilöllisyys ja vanhempien näkemykset toiminnan järjestämisessä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 32). Kasvattajien ja vanhempien välisissä keskusteluissa voidaan ottaa tueksi muun muassa seuraavia kysymyksiä: Pohtiiko lapsenne elämäkysymyksiä, esimerkiksi kuolemaa, syntymää tai pelkoja? Kuinka perheessänne on ollut tapana viettää juhlapyhiä, esimerkiksi adventtia, joulua ja pääsiäistä? Kuinka toivoisitte lapsenne osallistuvan häntä lähellä oleviin eri kulttuureihin ja uskontoihin? Milaista tukea toivotte kasvattajien antavan lapsenne elämän pohdintaan? (Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a)

Uskonnollinen kehitys todentuu siinä ympäristössä, jossa lapsi päivittäin elää. Hänen kasvuympäristönsä, siinä vaikuttavat aikuiset ja heidän asenteensa vaikuttavat lapseen ja siten myös hänen uskonnolliseen ajatteluunsa ja jumalakäsitykseensä. Moni lapsi viettää suuren osan ajastaan päivähoitossa, joten sen vaikutus kasvuympäristönä lapseen on myös uskonnon alueella iso. (Kangasmaa; Petäjä & Vuorelma 2008, 39–40.)

4.3 Lapsen uskontokasvatus päivähoitossa

Uskontokasvatus on aina ollut tärkeänä osana suomalaista varhaiskasvatusta. Lastentarhatoiminnan uranuurtajien Elisabeth Alanderin (1856-1940) ja Hanna Rothmanin (1856-1920) pedagogiikka perustui kristilliseen etiikkaan, joka heijastui koko kasvatukseen. (Kallioniemi 2008, 10.) Berliinissä opiskellut Rothman

perusti ensimmäisen lastentarhan Helsinkiin vuonna 1888, ja sen toiminta perustui Fröbelin kasvatustieteeseen. Päiväkodit perustettiin ja niitä ylläpidettiin alun perin hyväntekeväisyysjärjestöjen ja joskus kuntien avustusten turvin. (Oberhuemer; Schreyer & Neuman 2010.) Lastentarhojen työssä hengelliset laulut ja rukoukset olivat osa arkea. Kasvatuksessa painotettiin lähimmäisenrakkautta, ja sen tarkoituksena oli luoda lapsille luottamus Jumalan rakkauteen sekä turvallisuuden tunteeseen. Näin toimittiinkin 1960-luvulle asti, jolloin päivähoitoon uskontokasvatus ja koulujen uskonnonopetus joutuivat vastatuuleen, kun yhteiskunnallinen murros ja uskonnonvastaiset aatesuunnat voimistuivat. Päivähoidon uskontokasvatus sai lopullisen käänteen 1970-luvun alkupuolella asetetun päivähoitolain myötä. (Kallioniemi 2008, 10; Pellikka 2011, 151.)

Vuonna 1973 säädetyssä päivähoitolaissa ei puututtu päivähoitoon tavoitteisiin tai sisältöihin, vaan vuonna 1979 parlamentaarinen päivähoitoon komitea rupesi pohtimaan tavoitteita, koska niitä ei ollut. Komitean työskentelyn tuloksena syntyi mietintö, jonka pohjalta päivähoitolakiin lisättiin seuraava tavoitepykälä vuonna 1983:

Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoitoon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumus. (2a §, 1983.)

Lakisääteisyys ei kuitenkaan poistanut ongelmia, joita uskontokasvatukseen liittyy, vaan uskontokasvatus etsii jatkuvasti muotojaan. (Kallioniemi 2005, 19.)

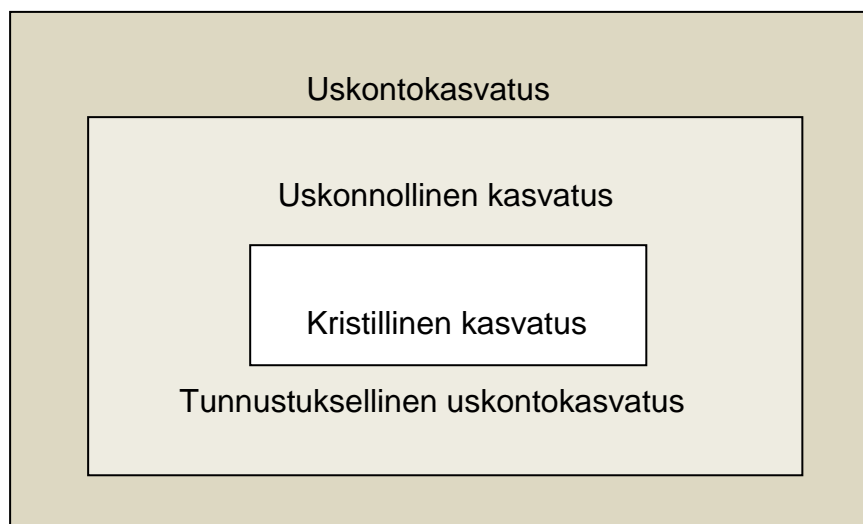
Uskontokasvatus koetaan päivähoitossa hankalaksi toteuttaa, ja sen vuoksi sitä vältetään, koska tehtävää ei koeta omaksi. Päivähoidon työntekijöiden keskuudessa vallitsee suurta epävarmuutta uskontokasvatuksen toteuttamistavoista ja tavoitteista. Edelleen voidaan usein viitata Leena Ahteenmäki-Pelkosen vuonna 1993 kirjoittamaan tekstiin:

Uskontokasvatus on tunneherkkä alue, helposti aikaisempien kokemusten perusteella värittyvä. Usein käy helposti niin, että päivä-

hoidon uskontokasvatuksen sijasta puhutaankin omasta uskonnollisesta menneisyydestä. (Pellikka 2011, 151.)

Nykyajan monikulttuurinen ja moniarvoinen yhteiskunta luo myös osaltaan paineita toteuttaa uskontokasvatusta päivähoitossa. Uskontokasvatuksen antamisen valmiuteen vaikuttavat kasvattajan omat, jo lapsuudenkodista saamat kokemukset. Tämän lisäksi uskonto koetaan henkilökohtaiseksi asiaksi ja siksi siitä puhuminenkin voi aiheuttaa henkilökunnassa monenlaisia tunteita. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta vanhemmilla on myös lapsen uskontokasvatukseen kohdistuvia odotuksia. Päivähoito tukeutuu kuitenkin usein seurakunnan apuun uskontokasvatuksessa, mikä on koettu molemmin puolin antoisaksi ja opettavaiseksi. (Kangasmaa; Petäjä & Vuorelma 2008, 39–41.)

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta puhuttaessa tulee erottaa kolme termiä, jotka ovat uskontokasvatus, uskonnollinen kasvatus ja kristillinen kasvatus. Niitä ei ole aina helppo erottaa toisistaan, mutta niistä uskontokasvatus on osa yhteiskunnan kasvatusjärjestelmää. Uskontokasvatus voidaan määritellä niin, että se on mihinkään uskonnolliseen tunnustukseen sitoutumatonta kasvatusta. Uskonnollinen kasvatus voidaan puolestaan käsittää kasvatukseksi, jonka lähtökohdat ovat jossain tietyssä tunnustuksessa tai perinteessä. Kristillinen kasvatus pohjautuu kristinuskon perusteisiin ja voidaankin ajatella, että se on kristilliseen uskoon kasvattavaa uskontokasvatusta. Kristillisen ajattelun mukaan usko on Jumalan lahja eikä sitä voida kasvatuksen avulla synnyttää. Siksi uskontokasvatusta tulee tarkastella myös uskonnon avulla kasvattamisen näkökulmasta. Vaikka ihminen ei omaksuisikaan uskontoa, niin uskontokasvatuksella voidaan kuitenkin tukea ihmisen kasvua. (Muhonen & Tirri 2008, 66—67.)

Kuvio 1. Uskontokasvatuksen, uskonnollisen kasvatuksen ja kristillisen kasvatuksen käsitteiden väliset suhteet (Porkka 2008, 66).

Päivähoidon uskontokasvatuksen eli uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tehtävänä on uskonnollisen, katsomuksellisen ja kulttuurisen yleissivistyksen tarjoaminen. Se tutustuttaa lapset oman uskonnon perinteisiin, tapoihin ja käytäntöihin. Uskontokasvatuksen sisällöt eivät aina ole tiedollisia, vaan niihin on ikään kuin sisällytetty vahva henkisen kasvun, erilaisuuden kohtaamisen, elämisen ja suvaitsevaisuuden elementti. Uskontokasvatuksen tavoitteena ei siis ole lapsen sitouttaminen mihinkään uskonnolliseen yhteisöön tai uskomisen saavuttaminen vaan uskonnon avulla ja sen kautta henkinen kasvaminen. Lisäksi kaikki, mitä uskontokasvatuksen alalla toteutetaan, pitää pystyä perustelemaan pedagogisesti. Lasten uskonnollisesta kasvatuksesta huolehtivat kodit ja sitouttamisesta puolestaan uskonnollinen yhteisö, esimerkiksi evankelisluterilainen kirkko. (Pellikka 2011, 152.)

Kristillinen kasvatus ja kastekasvatus puolestaan kulkevat vahvasti yhdessä. Kristillinen kasvatus pohjautuu kristinuskon perusteisiin, ja kastekasvatuksen lähtökohtana on Raamatussa oleva Jeesuksen kastekäsky (Mt. 28: 18-20.) Sekä kristillinen että kastekasvatus kuuluvat kotien ja seurakuntien kasvatustyölle. Yhteiskunnan tarjoama uskontokasvatus antaa yleisluonteisen kuvan uskonnollisesta kulttuuriperinnöstä, kun kristillisen kasvatuksen tavoitteena on kristillisen uskon sisäistäminen omaa elämää kantavaksi voimaksi. Kyse on siis pohjimmil-

taan eri asioista, joista uskontokasvatus kuuluu yhteiskunnan tehtäväksi ja kristillinen sekä uskonnollinen kasvatus kotien ja seurakuntien tehtäväksi. (Petäjä 2008, 122.)

Uskonto on merkittävä osa kulttuuriamme, ja uskonnolliset merkitykset ovat syvällä ajattelussamme, jopa niin, ettemme aina edes tiedosta niitä. Lasten uskontokasvatus antaa lapsille aineksia omaan kulttuuriin kasvamiseen. Arjessa uskonnon kulttuurisen ulottuvuuden voi tuntea esimerkiksi lasten keskusteluissa kuolemaa koskevissa asioissa. (Saarinen 2002, 11.) Uskontokasvatuksen toteuttaminen edellyttää kuitenkin työntekijöiltä kristillisen kasvatuksen ja kirkon opin keskeisimpien osien tuntemusta. Työntekijöiden tulee myös tiedostaa lapsen psykologinen ja uskonnollinen kehitys, jotta heidän on mahdollista suunnitella ja toteuttaa mielekästä toimintaa ja lähestymistapoja käsiteltävään asiaan. (Kallioniemi 2004, 52—53.)

Uskontokasvatuksen pitäisi varhaiskasvatuksessa näkyä juhlapyhien lisäksi myös arjessa. Käytännössä sen toteutuksessa näkyy kuitenkin paljon vaihtelevuutta. Kasvattajat pohtivat, mitä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio tarkoittaa käytännössä ja kuinka sitä tulisi toteuttaa. Lisäksi usein kasvattajia askarruttaa, osaavatko he itse toteuttaa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaista toimintaa. Peruskoulutuksessa saadut aihepiiriin liittyvät valmiudet ovat hyvin rajalliset. (Petäjä 2008, 124.)

Alle kouluikäiselle lapselle voi välittää uskonnon sisältöä, vaikka pieni lapsi ei ymmärräkään teologisia käsitteitä. Uskontokasvatus toteutetaan lapsille muun muassa laulujen, kuvien ja kertomusten kautta, jotka välittyvät heille suoraan. (Holm 2004, 43.) Uskonnollinen kasvu tapahtuu lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksessa, ja se liittyy lapsen muuhun kehitykseen. Lapsen oma persoonallisuus tulee huomioida uskontokasvatuksen toteuttamisessa. Aikuisen käyttämä sanasto tulee myös olla lapselle ymmärrettävää. Vähitellen lapsi sisäistää myös vaikeampia käsitteitä, jolloin asian sisältö syvenee. Keskusteluissa lapsi kokee tärkeäksi, että niissä on turvallinen ilmapiiri ja, että niissä kunnioitetaan lapsen omaa ajattelua. Aikuisen välittäminen ja hyväksyntä ovatkin lapsen uskonnollisen kehityksen edellytyksenä. (Luukkonen 1997, 45—46.)

Toiminnassa ja keskusteluissa lasten omat mielipiteet tulee huomioida, sillä silloin lapselle tulee tunne, että häntä kuunnellaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Osallisuus on lapselle päätöksiin osallistumista, vastuun ottamista ja valintojen tekoa. Kuulluksi tulemisen tunne jo lapsuudessa ehkäisee syrjäytymistä ja kokemuksia siitä, että lapsi on osallisena omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Valitettavasti kuitenkin päiväkodeissa lasten mahdollisuus suunnitella ja arvioida toimintaansa on suhteellisen vähäistä, sillä rutiinit ja aikataulut määrittävät päivää laajasti. Lisäksi tulee huomioida, että lapsen ei pitäisi joutua vaikuttamaan asioihin, joihin hänen ikä- ja kehitystasonsa eivät yllä. Toisinaan myös päiväkodin, vanhempien ja lasten toiveiden yhteensovittaminen on haasteellista, ja silloin päätäntävalta tulee jättää perheelle. Lapsella on oikeus päivähoitossa sellaisiin kasvattajiin, jotka kuuntelevat ja kunnioittavat häntä sekä ovat kiinnostuneita hänen maailmastaan. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 5—7; Komi 2012, 18—20.)

Pohdittaessa oppimisympäristöä on lapsen osallisuus tärkeä asia, joten lapsen tulisi saada osallistua myös kasvuympäristön rakentamiseen. Uskontokasvatuksen näkökulmasta oppimisympäristöön kuuluvat esimerkiksi kynttilät ja kirkkokuuteen liittyvät asiat. Kertomuksia, leikkejä ja draamallisia työtapoja voidaan käyttää eri aiheiden käsittelyssä. Päiväkotiin voidaan lasten kanssa yhdessä rakentaa esimerkiksi teemaan sisältyvä huone tai pöytä. Lasten aktiivisuutta hyödynnetään muun muassa antamalla lapselle eri materiaaleja sisältävä laatikko, joista lapset voivat valita mieleisiään esineitä tilaan ja toimintaan. (Laakso; Vuorelma & Halme 2010, 51.) Parhaimmillaan ympäristö lisää lapsen kuulluksi tulemisen tunnetta ja luo keskustelevaa kulttuuria. Lapset voivat esittää turvallisesti kysymyksiä, ja aihetta voidaan yhdessä pohtia lasten ja kasvattajien kanssa. Esineet ja materiaalit toimivat usein lapsia keskusteluun kannustavina tekijöinä. (Saarinen 2002, 13.)

Tämän päivän turvattomassa maailmassa usko voi muodostua lapselle turvallisesti kiinnittymiskohdaksi. Lapsi voi kokea, että on joku, joka tahtoo kaikille hyvää. Myös lapsella on oikeus osallistua oman uskon harjoittamiseen, josta saa ammentaa voimaa. Lapsi saa tukea uskosta myös kasvaakseen moraalisesti vastuulliseksi ihmiseksi, kokeakseen arvonsa ihmisenä ja kehittyäkseen itse-

tunnoiltaan sekä tunne-elämältään tasapainoiseksi ihmiseksi. Lapsen usko ei kuitenkaan pääse syntymään, ellei sille anneta virikkeitä. (Kinnunen 1999, 163—164.)

4.3.1 Lapsen uskonnollisuuden kehitys

Lapsen uskonnollinen kehitys on olennainen osa hänen muuta kehitystään, eikä sitä voi tarkastella irrallisena lapsen muusta kehityksestä. Kasvattajan on kiinnitettävä huomioita eri kehitysvaiheiden mahdollisuuksiin ja rajoituksiin seuratesaan lapsen uskonnollista kehitystä. Näin ollen lapsen uskonnollista kehitystä tulee tarkastella myös osana koko ihmisen uskonnollisuutta, jossa pyritään lapsen uskonnollisen kehityksen edistämiseen ja tukemiseen. (Kirkon kasvatusasiain keskus 1976,1.)

Tyypillistä lapsen ajattelulle on, että hän katsoo asioita omalta kannaltaan ja suhteuttaa asiat omiin kokemuksiinsa ja itseensä. Hän ajattelee myös, että hän on kaiken keskipiste ja hänen oma mielipiteensä on ainoa oikea, eli lapsen ajattelumaailma on hyvin minäkeskeinen, egosentrinen. Lapsen on myös vaikea ymmärtää uskontokasvatuksessa usein käytettyjä abstrakteja ja vertauskuvallisia käsitteitä, kuten hyvyyttä tai rakkautta, sillä hänen ajattelunsa on vielä hyvin konkreettisella tasolla. Pieni lapsi ajattelee Jumalan olevan konkreettinen, vanhempiensa kaltainen kaikkivoipainen henkilö. Noin viisivuotiaana lapsi kuitenkin alkaa muuttaa jumalakuvaansa ymmärrettyään, etteivät hänen vanhempansaakaan pysty tekemään mitä tahansa ja tiedä kaikkea. (Kirkon kasvatusasiain keskus 1976, 1—2.)

Pienten lasten mielestä toisetkin aikuiset omien vanhempien lisäksi pystyvät kaikkeen. Lapsi olettaa myös kaikkien aikuisten uskovan Jumalaan, mikäli omat vanhemmat ilmaisevat uskonsa Jumalaan. Päivähoidon uskontokasvatuksessa tulisikin kasvattajien osallistua lapsen pohdiskeluun ja ihmettelyyn asiallisella tavalla, jotta lapsi pystyy vähitellen rakentamaan uskonnollisista asioista selkeän ja oikean kuvan. Kasvattajan tulee huomioida lapsen persoonallisuus ja yksilölliset piirteet tukiessaan lapsen kehitystä myönteisesti kaikilla elämän alueilla. (Kirkon kasvatusasiain keskus 1976,2—3.)

Lapsen uskonnollinen kehitys on yksi osa koko persoonallisuuden kehitystä ja siten yhteydessä myös ajattelun kehitykseen, sosiaaliseen, eettiseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Jean Piaget'n kehitysteoriaan viitaten voidaan kuvata myös lapsen uskonnollisen ajattelun kehitystä, jossa kehitys tapahtuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Ikärajat voivat vaihdella kehitysteoriassa yksilöllisesti, mutta kehitysjärjestys etenee kaikilla ihmisillä samalla tavalla. Piaget jakaa lapsen kognitiivisen kehityksen neljään vaiheeseen seuraavasti:

- 1) Sensomotorinen kausi (0-2 v.) Painopiste on motoriikan ja aistihavaintojen kehittymisessä ja yhdistämisessä. Lapselle kehittyy aistielinten kautta suhde ulkoisiin objekteihin, ja siten hän oppii tulemaan toimeen ympäristössään. Kaudelle tyypillistä on lapsen itsekeskeisyys. Sensomotorinen kausi luo perustan kaikelle myöhemmälle kehitykselle.
- 2) Esioperationaalinen kausi (2-7 v.) Sisältää intuitiivisen ja esikäsitteellisen vaiheen. Lapsi ei vielä pysty loogiseen ajatteluun. Lapsen ajattelu on hyvin minäkeskeistä eikä hän usein voi käsittää, että hänen oma näkökulmansa on vain yksi monista muista näkökulmista. Tämän vaiheen aikana lapsen kielellinen kehitys etenee nopeasti ja hän oppii ensimmäiset uskonnolliset käsitteet.
- 3) Konkreettisten operaatioiden vaihe (7-12 v.) Lapsi kykenee ajattelemaan loogisesti konkreettisia tapahtumia ja ilmiöitä. Lapsi alkaa ajatella itsenäisemmin ja on vähemmän minäkeskeinen. Hän alkaa käyttämään abstrakteja käsitteitä sekä osaa jo yhdistellä eri näkökulmia.
- 4) Muodollisten eli formaalisten operaatioiden vaihe (noin 12- vuotiaasta alkaen) Lapsi kykenee ajattelemaan konkreettisesti maailmaa ilman suoraan liittymää, kuten pohtimaan eri vaihtoehtoja ajatuksen tasolla viemättä niitä käytäntöön. Hän kykenee abstraktien kertomusten pohjalta tekemään johtopäätöksiä ja esimerkiksi käsitteistä hengellisyys, pahuus ja hyvyys hän osaa muodostaa omat tulkintansa. (Ahteenmäki-Pelkonen 1993, 40—42; Holm, 147—148.)

Lapsen kehityksen vaiheita on usein käytetty uskon kehityskaavioissa ja ihmisen hengellisyyden tutkimisessa. Esimerkiksi James W. Fowler on tutkimuksensa tulokset, että lapsi ajattelee kirjaimellisesti ja intuitiivisesti siihen

asti, kun hän murrosiässä saavuttaa uskonnollisen ajattelun. Silloin hän kykenee yksilölliseen pohdintaan ja ajatteluun. Myös Piaget'n teorian pohjalta on tehty useita tutkimuksia. Esimerkiksi englantilainen Ronald Goldman osoitti 1960-luvun alussa, ettei lapsi voi ymmärtää abstrakteja kertomuksia Raamatussa, kuten Jeesuksen vertauksia, ennen muodollisten operaatioiden vaihetta. (Holm 2005, 148—149; Kallioniemi 2004, 50.) Goldman soveltaa Piaget'n kehitysteoriaa uskonnolliseen ajatteluun seuraavien kolmen eri vaiheen kautta:

- 1) Esioperationaalinen eli intuitiivinen uskonnollinen ajattelu (0-7/8 vuoden älykkyyssikä).
- 2) Konkreetti uskonnollinen ajattelu (7/8-13/14 v.)
- 3) Abstrakti eli varsinainen uskonnollinen ajattelu (13/14 vuoden älykkyyssiästä lähtien).

Varhaiskasvatusikäiset lapset sijoittuvat Goldmanin teoriassa esioperationaalisen uskonnollisen ajattelun vaiheeseen. Silloin ajattelu on epäjohdonmukaista ja minäkeskeistä sekä päättely menee katkelmallisesti yksityiskohdasta toiseen. Pääasiat ja sivuseikat sekoittuvat, eikä lapsi osaa erotella sisällöstä keskeisiä asioita. Lapsi kykenee ratkomaan vain yhtä ongelmaa kerrallaan ja sitäkin hyvin yksinkertaisella tasolla. Jumalakuva on esioperationaalisessa vaiheessa antropomorfinen, eli Jumalalle annetaan ihmisen ominaisuuksia ja piirteitä. Konkreettisisessa vaiheessa Jumalalle annetaan sekä yli-inhimillisiä että inhimillisiä piirteitä. Abstraktisessa vaiheessa Jumalasta osataan käyttää inhimillisiä ilmaisuja vertauskuvallisesti. (Ahteenmäki-Pelkonen 1993, 42—43.)

Kognitiivisen kehityksen tutkimusten kautta ymmärrämme, että uskonnon opit ja käsitteet edellyttävät hyvin kehittynyttä intellektuaalista taitoa. Vasta lapsen saavuttaessa formaalisten operaatioiden tason voidaan uskontokasvatusta harjoittaa syvällisesti. Uskonnon sisältöä voidaan kuitenkin hyvin välittää myös pienille lapsille. Lapsille suunnatussa uskontokasvatuksessa välitetään traditioita muun muassa kertomusten, laulujen, kuvien, runojen ja leikkien kautta, joiden sisältö on sekä hengellinen että moraalinen. Niiden avulla lapsille välittyy uskonnon sisällöstä paljon, vaikka ne eivät sisällä abstrakteja käsitteitä eivätkä vaadi älyllistä käsitteistöä, kuten teologisten käsitteiden pohdintaa. Hengellisille

käsitteille lasten pitää saada emotionaalinen sisältö, ja lapsille tulee antaa runsaasti tilaa käsitellä niitä. Tällainen positiivinen uskonnollisten asioiden käsitteleminen auttaa lapsia myöhemmissäkin elämänvaiheissa palaamaan niihin ja muodostamaan syvällisempiä teologisia tulkintoja. (Holm 2005, 149, 163—164.)

4.3.2 Kasvatuskumppanuus uskontokasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa päivähoidon kasvatuskumppanuuteen. Jokaisen lapsen vanhempien kanssa käydään keskustelut siitä, millaisiin arvoihin päiväkotitoiminta on sitoutunut ja kuinka uskontokasvatus siinä todentuu. Lapsen ensisijaisia kasvattajia ovat kuitenkin omat vanhemmat, ja on tärkeää, että päivähoitossa jokaisen lapsen kodin arvopohjaa kunnioitetaan ja se huomioidaan kasvatuksessa. (Kangasmaa; Petäjä & Vuorelma 2008, 40—41.)

Kasvatuskumppanuus ymmärretään olevan varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien välistä yhteistyötä, joka perustuu vahvasti vuorovaikutuksellisuuteen. Kasvatuskumppanuutta ohjaavia käsitteitä ovat dialogisuus, kuuleminen, kunnioitus ja varhaiskasvatuksen henkilöstön ja perheiden välinen luottamus. Kasvatuskumppanuussuhde syntyy henkilöstön tietoisien toiminnan tuloksena, ja se syvenee pikkuhiljaa vanhempien ja henkilöstön välisessä dialogisuudessa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 5.)

Dialogi on kuulemisen avainkäsite. Ainoastaan kuuleva suhde voi synnyttää aitoa vuorovaikutuksellisuutta. Kuulevassa suhteessa kaikilla asianosaisilla on tilaa tulla näkyväksi omine ajatuksineen. Tasa-arvoisessa puheessa dialogi toteutuu, toisen ihmisen näkemys ei ole toisen ihmisen näkemystä arvokkaampaa. Dialogisuutta kannattelee kuulemisen ja kunnioittamisen kokemus, ja näin ollen siihen mahtuu rehellisyyttä, suorapuheisuutta ja eri mieltä olemista. (Kaskela & Kekkonen 2006, 38.)

Kuuleminen kasvatuskumppanuudessa voidaan kiteyttää kuunteluun ja toisen ihmisen kuuntelemiseen. Kuulemisen ei ajatella olevan taito vaan sillä käsitellään suhde toiseen ihmiseen. Kuuleva suhde on aitoa kuulemistä, eläytymistä ja keskittyvää vaativaa toisen ihmisen lähellä olevaa kuulemistä. Kuulijalle se

näyttäytyy rehellisyytenä, empaattisuutena ja aitona kiinnostuksena. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32.)

Ihminen kaipaa hyväksytyksi tulemista ilman ehtoja, sellaisena kuin hän on. Toisen ihmisen arvostamiseen ja kunnioitukseen liittyy kunnioittava asenne. Teoista ja ajatuksista välittyy arvostava asenne, kunnioitus. Avoimella keskustelulla ja myönteisellä asenteella autetaan ihmistä huomaamaan, että häntä kunnioitetaan. Viestitämme kunnioituksen puutetta toisen ihmisen mitätöinnillä tai kääntämällä hänelle selän, viestittämällä hänelle ettei hänen teoillaan tai sanoillaan ole merkitystä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 34.)

Luottamuksellisuudella kasvatuskumppanuudessa rakentuu kunnioituksen ja kuulemisen periaatteita. Luottamuksen syntymiseen tarvitaan aikaa, vuoropuhelua ja yhteisiä kohtaamisia. Valtaosan vanhempien mielestä luottamus päivähoiton työntekijöihin muodostuu lapsen ja työntekijän välisestä suhteesta. On tärkeää tapa, jolla työntekijät välittävät tuntoisuuttaan ja tietämystä lapsesta vanhemmille. Työntekijän sensitiivinen suhde lapseen välittyy vanhemmille luottamuksena, ja se tuo turvallisuutta vanhemmille lapsen hyvästä hoidosta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 36.)

Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on, että lapsi toimijana ja oman elämänsä kokijana tulee kokonaisvaltaisesti nähdyksi ja ymmärretyksi ja kannatelluksi (Kaskela & Kekkonen 2006, 17).

Vanhempien osallisuutta lapsensa varhaiskasvatuksessa esitetään lisättäväksi. Vanhemmille tulee järjestää mahdollisuuksia keskustella lapsensa varhaiskasvatuksesta yhteistyössä muiden vanhempien kanssa päiväkodin tai lapsiryhmän hoito- ja kasvatustoiminnasta. Vanhemmilla tulee myös olla mahdollisuus vaikuttaa päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja osallistua sen arviointiin. (Lamminmäki-Vartia 2010, 16.)

On tärkeää, että päiväkodissa keskustellaan lapsen sekä vanhempien kanssa uskontoon liittyvistä kysymyksistä. Asetettujen tavoitteiden mukaan alle kouluikäisten uskonto- ja katsomuskasvatuksen pitäisi sisältää kaikkien lapsiryhmässä läsnä olevat katsomukset, uskonnot ja kulttuurit. Tavoitteena on oman

uskonnon mukaisen uskontokasvatuksen lisäksi tarjota lapselle katsomuksellista yleissivistystä. Kasvattajien tuleekin keskustella lapsen uskontokasvatuksen sisällöstä hänen vanhempiansa kanssa. Kasvattajien tulee myös vahvistaa, tukea ja kunnioittaa lapsen herkkyyttä sekä kykyä ymmärtää sanatonta ja symbolista viestintää. (Lamminmäki-Vartia 2010, 5, 16.)

Kasvatuskumppanuus voidaan nähdä ja kokea eri perheissä eri tavoin. Vaikka lapsen kodissa olisi vahva uskonnollinen tausta, voi kotien uskontokasvatuksella nähdä olevan erilaiset tavoitteet ja päämäärät. Vanhempien antamalla uskontokasvatuksella voidaan ajatella tähdättävän sosialisatioon jonkin tietyn uskonnollisen tradition tai ryhmän sisällä. Yhteiskunnan tarjoaman uskontokasvatuksen tärkeänä päämääränä voidaan pitää erilaisuuden sietokykyyn sekä ymmärtämiseen kasvattamista moniarvoisessa maailmassa. (Lamminmäki-Vartia 2010, 19.)

4.3.3 Monikulttuurisuus uskontokasvatuksessa

Suomalainen yhteiskunta on modernisoitunut voimakkaasti viime vuosikymmeninä teollistumiseen liittyvän yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä. 1990-luvulla suomalainen yhteiskunta muuttui monikulttuurisemmaksi ja moniarvoisemmaksi yhä yleistyvän maahanmuuton vuoksi. (Kallioniemi 2005, 11.) Kansainvälistymisen kautta myös uskonnollisuuden ja uskonnon luonne on saanut uusia ulottuvuuksia maassamme. Kristinuskon rinnalla tapaamme monia muitakin uskontojen ja katsomusten edustajia. (Anteroinen 2011, 3; Kallioniemi 2005, 13—14.) Kansainvälistymisen lisäksi muita keskeisiä piirteitä tämän päivän uskonnollisuudelle ovat muun muassa privatisoituminen, eriytyminen sekä tunteiden ja kokemusten painottuminen. (Kallioniemi 2005, 14).

Kansainvälinen muuttoliike on vaikuttanut varhaiskasvatuksessa annettavaan uskontokasvatukseen. Päiväkotiemme arki on muuttunut monimuotoisemmaksi erilaisten uskonnollisen ja katsomuksellisen taustan omaavien lasten myötä, mikä lisää kasvattajien haastetta toteuttaa uskontokasvatusta. Kasvattajat ovat epävarmoja ja varovaisia aiheeseen liittyvien kysymysten käsittelyssä muun muassa vanhempien hyvinkin vaihtelevien toiveiden vuoksi. Monikulttuurisessa

yhteiskunnassa tehtävää ei välttämättä koeta omaksi ja aihetta vältetään. (Kallioniemi 2005, 16; Kangasmaa ym 2008, 41.)

Päivähoidon uskontokasvatuksen lähtökohtana tulisi olla, että jokaisella lapsella on oikeus omaan uskontoonsa ja maailmankatsomukseensa ihmisoikeusjulistusten mukaisesti. Varhaiskasvatuksen tulee kunnioittaa ja tukea perheitä heidän kasvatustyössään. Lapsen oman identiteetin tukeminen, johon hänen kulttuuritaustansa ja uskontonsa kuuluvat, on ensiarvoisen tärkeää persoonallisuuden kehityksen kannalta. (Kallioniemi 2005, 30.) Antaessamme lapselle mahdollisuuden luoda vahvan pohjan omalle uskonnolliselle ja kulttuuriselle identiteetilleen mahdollistamme samalla hänelle eväät myös erilaisuuden hyväksymiselle (Mattila 2008, 66).

Päivähoidon henkilökunnalla tulisikin olla tietoa eri uskonnoista ja katsomuksista, jotta he voivat tukea lasten uskonnollisuutta ja vastata heidän kysymyksiinsä. Erilaisten uskontojen ja katsomusten kohtaaminen sekä käsitteleminen päivähoitossa opettavat lapsia suvaitsevaisuuteen jo pienestä pitäen. Päivähoidon työntekijöiden velvollisuutena on vähintään ottaa selvää niistä eri uskonnoista, joita heidän päiväkodissaan esiintyy. (Hytönen 2002, 28.)

Eri uskontojen traditioihin ja tapoihin voidaan päivähoitossa tutustua monella eri tavalla, esimerkiksi tutustumalla eri uskontojen juhliin tai ruokakulttuuriin. Lasten luontaista kiinnostusta voidaan myös herättää lukemalla heille eri uskontoihin liittyviä kertomuksia, mitkä voivat lisätä lapsen ymmärrystä eri uskontoja kohtaan. Avoin tutustuminen poistaa ennakkoluuloja ja pelkoja, mutta samalla antaa lapselle mahdollisuuden kulttuurisen herkkyyden kehittämiseksi. Kulttuurien välinen empatiakyky on tärkeää lapselle tulevaisuudessakin yhä enemmän kansainvälistyvässä yhteiskunnassamme. (Kallioniemi 2005, 30—32.)

Uskontodialogin kautta voidaan tutustua eri uskontoa edustavan kanssa tasa-vertaisessa kohtaamisessa. Uskontodialogi toteutuu yhteistyönä ja vuoropuheluna, jolloin avoimen kohtaamisen kautta perehdytään toisen ihmisen uskontoon. Uskontodialogissa kunnioitetaan toisen vakaumusta eikä tarkoituksena ole toisen käännäyttäminen. (Anteroinen ym. 2011, 7.)

Uskontodialogi toteutuu usein arjessa käytännön tilanteissa, kun erilaiset ihmiset kohtaavat ja toimivat toistensa kanssa. Päiväkodissa uskontodialogi näyttäytyy monella tasolla, kuten työntekijän ja lapsen tai työntekijän ja vanhempien kesken. Myös työntekijät tai lapset voivat keskenään toteuttaa uskontodialogia. Uskontodialogin sisältöä ohjaa se, keiden välillä sitä käydään. Työntekijöiden ja vanhempien välillä dialogi toteutuu keskusteluina ja kasvatuskumppanuutena, työntekijöiden kesken keskusteluina ja suunnitteluna oman tiimin sekä yhteistyökumppaneiden kanssa, ja lasten välinen uskontodialogi todentuu lasten oikeutena saada uskontokasvatusta. Työntekijöiden ja lasten välisessä uskontodialogissa on keskeistä se, että annetaan lapsille kieli puhua uskonnosta. Aikuisen toimii mallina, kuinka uskonnoista puhutaan, sekä osoittaa suvaitsevaisuutta ja kunnioitusta toista uskontoa kohtaan. Työntekijä myös järjestää eri menetelmin tuokioita lapsille, joissa lapsi saa tilaisuuden kysymyksiin, ihmettelyyn tai hiljentymiseen. (Lamminmäki-Vartia i.a, 10.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET AIHEESTA

Nostamme esiin läheltä aiheitamme muutaman opinnäytetyötasoisien tutkimuksen, jotka tukevat omaa tutkimustamme. Kaikissa näissä eri puolella Suomea tehdyissä tutkimuksissa kartoitetaan sitä, kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu kunnallisessa päivähoitossa. Kahdessa tutkimuksessa lisäksi selvitettiin, missä määrin päivähoidon henkilöstö kokee tarvitsevänsä seurakunnan lapsityön tukea uskontokasvatuksen toteuttamisessa. Havainnoimme, että selkeästi vasta viime vuosien aikana päivähoidon uskontokasvatus on noussut tutkimusten aiheeksi, mutta edelleen koemme, että aihepiirin tutkiminen on vähäistä.

Omaa aiheitamme sivuavista yliopistotasoisista tutkimuksista löysimme Silja Lamminmäki-Vartian (2010) Helsingissä tekemän Pro gradu tutkielman ”Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä”. Lamminmäki-Vartian tutkimusta olemme hyödyntäneet myös tutkimuksemme teoriaosuudessa. Tutkielmassaan hän selvitti, millaisia puhetapoja kasvattajat uskonnosta puhuessaan käyttävät. Tulosten mukaan kasvattajat suhtautuvat uskontokasvatukseen usein ongelmällisesti, varautuneesti tai toisinaan välinpitämättömästi. Tulosten mukaan myös kasvattajien henkilökohtaiset suhtautumistavat vaikuttavat toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Päivähoidon työntekijät kokevat haasteelliseksi kohdata eri uskontokunnista tulevia lapsia.

Noora Sihvola (2011, 2) selvitti Mikkelin Ammattikorkeakoulussa laaditussa opinnäytetyössään ”Päiväkotien uskontokasvatus Mikkelissä”, kuinka varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta toteutetaan mikkeliiläisissä päiväkodeissa. Lisäksi hän selvitti, kuinka nykyisessä, monikulttuuristuvassa päivähoitossa huomioidaan eri uskontokuntiin kuuluvat tai uskontokuntiin kuulumattomat lapset. Kvalitatiivisen tutkimuksen Sihvola toteutti käyttäen kyselylomaketta, jonka hän lähetti 22 mikkeliiläiseen kunnalliseen päiväkotiin. Lopullinen aineisto koostui 18 lomakkeesta.

Sihvolan (2011, 2, 39–40) tutkimuksen tuloksista nousi esille, että päivähoidon uskontokasvatusta ohjaavat erilaisten lakien lisäksi yleinen tavoitteisto, varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmat, vanhempien ja huoltajien toiveet sekä kasvattajien henkilökohtainen tapa toteuttaa uskontokasvatusta. Kolmasosa kasvattajista piti uskontokasvatuksen toteuttamista helppona ja luonnollisena, noin neljäsosa haasteellisena ja myös noin neljäsosa koki sen olevan toisinaan haasteellista, toisinaan helppoa.

Uskontokasvatus toteutuu Sihvolan mukaan mikkeliiläisissä päiväkodeissa monin eri tavoin, kuten päiväkodin tai seurakunnan järjestäminä uskonnollisina toimintatuokioina, esimerkiksi pyhäkoulu- tai hartaushetkinä. Muita esille tulleita toimintamuotoja olivat muun muassa uskonnollisten juhlapyhien vietto, avoin ja vapaa keskustelu uskonnollisissa asioissa ja hengelliset laulut. Eri uskontokuntaan kuuluvien lasten vanhempien kanssa keskustellaan heidän toiveistaan lapsen osallistumisen suhteen. Tarvittaessa lapsille järjestetään muuta toimintaa uskonnollisen toimintatuokion ajaksi. Pohdinnassaan Sihvola kuitenkin totesi, että olisi kaivannut vastauksissa enemmän tietoa siitä, kuinka kasvattajat kohtaavat eri uskontokuntiin kuulumattomat lapset toiminnan suunnittelussa ja millaista mahdollinen korvaava toiminta on sisällöltään. (Sihvola 2011, 2, 39-40.)

Katja Hemmilän (2011, 2,11) Diakonia-ammattikorkeakoulussa tehdyssä opinäytetyössä ”Päivähoitoyhteistyötä kehittämässä” selvitettiin puolistrukturoidun kyselykaavakkeen avulla, kuinka varhaiskasvattajien mukaan Tuusulan kunnan päivähoitossa toteutetaan uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota sekä kuinka seurakunnan ja päivähoiton välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää. Tuloksista ilmeni, että uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutetaan pääasiallisesti huomioimalla kirkkopyhät, erityisesti pääsiäinen ja jouluku. Lisäksi seurakunnan lapsityöntekijät käyvät pitämässä niin sanottua pikkukirkkoa päiväkodeissa. Esi-koululaiset ovat myös mukana kotikirkko tutuksi -projektissa, jonka kuluessa he käyvät tutustumassa alueensa kirkkoon. Seurakunnan tukea kasvattajat toivoivat erityisesti siinä, että kuinka he itse voisivat toteuttaa uskontokasvatusta.

Savonia –AMK:ssa laatimassaan opinäytetyössään Anna Minkkinen (2010, 2) selvitti, tarvitsevatko Kajaanilaiset päiväkodit seurakunnan lapsityön tukea us-

konnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisessa. Minkkinen teki tutkimuksen Kajaanin evankelisluterilaisen seurakunnan työn kehittämisen apuvälineeksi. Hän tutki, mitkä tavoitteet ohjasivat sillä hetkellä kajaanilaisia päiväkotieja uskonnollisessa kasvatuksessa. Hän myös tutki, miten he Kajaanissa toteuttivat tätä kasvatusta sekä millaisia haasteita henkilökunta kohtasi uskonnollisen kasvatuksen alueella. Tutkimuksessaan Minkkinen selvitti, minkälaisissa asioissa päiväkotien henkilökunta koki tarvitsevansa tukea ja apua. Heiltä tiedusteltiin, olivatko he halukkaita osallistumaan uskonnolliseen kasvatukselliseen täydennyskoulutukseen, sekä millainen koulutusmuoto sopi heille parhaiten.

Minkkisen tutkimuksesta voidaan todeta, että päivähoidon henkilöstö koki tärkeimmiksi asioiksi lapsen tutustuttamisen kirkollisiin juhlapyhiin ja ihmisen elämään nivoutuviin kirkollisiin juhliin. Tutkimustulosten mukaan Kajaanissa uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu suurimmaksi osaksi kirkollisten juhlapyhien ympärillä. Kyselytutkimukseen vastanneista 32% koki, että suurimpana haasteena uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen vaikuttaa lasten erilainen uskonnollinen tausta. (Minkkinen, Anna 2010, 34–37.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen kulku ja aineiston keruu

Keväällä 2011 saimme kuulla, että Mäntsälän seurakunnan lapsityö olisi kiinnostunut kehittämään yhteistyötään Mäntsälän kunnan varhaiskasvatustyön kanssa, ja tästä opinnäytetyömme laatiminen sai alkunsa. Tämän jälkeen haimme tutkimuslupaa Mäntsälän kunnan päivähoidon päällikkö Erja Sihlmanilta. Tutkimussuunnitelman esitimme keväällä 2011, johon olimme kirjoittaneet tutkimuksemme teoreettisia lähtökohtia sekä tutkimuksen tarkoitusta.

Pohdimme yhdessä lapsityönohjaaja Päivi Kaura-ahon kanssa, kuinka opinnäytetyömme kautta voisi kehittää kunnan ja seurakunnan välistä yhteistyötä. Kaura-aho antoi opiskelijoille vapaat kädet, eikä hänellä ollut esittää valmiita ideoita. Ajattelimme aluksi, että voisimme mahdollisesti tehdä päivähoidon ammattilaisille produktiona jonkinlaisen vihkosen, joka helpottaisi työntekijöitä ohjaamaan itse uskonnollis-katsomuksellisia tuokioita. Selkeää tarvetta sellaiselle ei kuitenkaan päivähoidon kentältä ollut tullut. Selkeiden tarpeiden puuttuessa oivalsimme, että ensiksi tulee selvittää, millainen yhteistyömuoto auttaisi päivähoidon henkilöstöä parhaiten. Näin seurakunta voisi kohdistaa tukensa niille alueille, joissa sitä kaivataan eniten. Tästä lähti idea kyselykaavakkeen laatimiselle, jonka tavoitteena on kehittää Mäntsälän kunnan päivähoidon ja seurakunnan lapsityön välistä yhteistyötä.

Kesän ja syksyn 2011 aikana etsimme tietoa kyselykaavakkeen laatimiselle ja tutustuumme aiheeseen liittyvään teoreettiseen tietoon. Lisäksi toinen meistä työskenteli Mäntsälän kunnallisessa päivähoidossa, josta saimme tarpeellista tietoa siitä, kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio kentällä toimii. Omaksuttuamme tarpeeksi vahvan teoreettisen pohjan lähdimme työstämään kyselykaavakkeen laatimista. Koimme, että hankkeen tilaajan eli Mäntsälän seurakunnan oli myös saatava äänensä kuuluviin hankkeessa, joten haastatelimme lapsi- ja perhetyön pastori Tuomas Antolaa ja kysyimme niistä asioista, joista seurakunnan lapsityö oli kiinnostunut yhteistyön kehittämisessä. Erityises-

ti hänen toiveistaan teimme kyselykaavakkeen suureksi osaksi avoimilla kysymyksillä varustettuna. Idea lähti siitä, että Antola halusi antaa mahdollisimman paljon tilaa päivähoidon työntekijöille. Hän toivoi, että kyselyn kautta seurakunta voisi saada ideoita aivan uudenvälisiin toimintamuotoihin. Kyselyn tavoitteena oli myös saada kohdennettua seurakunnan resurssit juuri sinne, missä niitä eniten tarvitaan. (Tuomas Antola, henkilökohtainen tiedonanto 8.9.2011.)

Aluksi teimme kyselykaavakkeen, joka oli taustakysymyksiä lukuun ottamatta varustettu kokonaan avoimilla kysymyksillä. Saimme ohjaajiltamme kuitenkin rakentavaa palautetta siitä, että kysymyksiä oli liikaa ja monet avoimet kysymykset olisi hyvä saattaa valmiilla vaihtoehdoilla varustelluiksi. Lisäksi he ehdottivat, että tekisimme kyselyn haastattelun muotoisena. Koimme kuitenkin, että kyselykaavakkeen ja avointen kysymysten kautta pystyisimme saamaan useamman ryhmän toiveet esille. Supistimme kysymyksiä, mutta halusimme pitää kysymykset mahdollisimman avoimina. Osan kysymyksistä saatoimme valmiilla vaihtoehdoilla varustelluiksi.

Otimme tietoisesti riskin siitä, että päivähoiton henkilöstö jättäisi vastaamatta kyselyyn, koska siinä he avointen kysymysten kautta joutuisivat enemmän pohtimaan vastauksia. Tuomen mukaan postikyselyssä vastaamattomuus voi tulla merkittäväksi ja vastaukset avoimissa kysymyksissä niukoiksi. Jos aineisto jää kovin laihaksi esimerkiksi siksi, että tiedonantajalla ei ole juuri kokemusta kysytystä asiasta, ongelmaksi voi muodostua se, kertooko tutkimus ylipäänsä mitään tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi 2009, 74.) Toisaalta riskinä olisi voinut olla se, että avointen kysymysten analysointi olisi muodostunut liian haastavaksi. Toisaalta myös päivähoitossa työskentelymme pohjalta tiedämme, että uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttaminen on haasteellista ja suppeaa, mikä varmasti vaikuttaisi vastauksiinkin. Uskontokasvatus päivähoitossa on kuitenkin varhaiskasvatussuunnitelman mukaista tärkeää toimintaa, ja oletimme, että päivähoiton henkilöstö olisi todennäköisesti innostunut kehittämään yhteistyötään seurakunnan kanssa. Näihin tietoihin pohjautuen sekä Tuomas Antolalta saamamme tuen perusteella lähetimme liitteenä (LIITE 2) olevan kyselylomakkeen.

Testasimme kyselylomaketta ennen lähettämistä kahdella päivähoidon ammattilaisella, joilta saimmekin hyviä ehdotuksia muun muassa kysymysten järjestyksestä. Heiltä saamamme palautteen mukaan kysymykset olivat selkeitä, mutta he pitivät turhana yhtä kysymystä, jonka myöhemmin poistimme palautteen perusteella. Vehkalahti korostaa testaaajien tärkeyttä sekä sitä, että testaaajien tulisi olla kohderyhmään kuuluvia (Vehkalahti 2008, 48).

Tuomen mukaan kyselyn idea on hyvin yksinkertainen. Kun haluamme tietää, miksi ihminen toimii tietyllä tavalla tai mitä hän ajattelee asiasta, kysymme sitä häneltä. Kysely on menettelytapa, jossa tiedonantajat täyttävät itse heille esitetyn kyselylomakkeen joko kotonaan tai valvotussa ryhmätilanteessa. Postikyselyssä kaikki vastaajat saavat samanlaisen lomakkeen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.)

Vehkalahtien mukaan valmiit vastausvaihtoehdot helpottavat tietojen käsittelyä huomattavasti ja sanalliset vastaukset ovat puolestaan työläämpiä käsitellä. Kuitenkin monissa tilanteissa avoimet osiot toimivat suljettuja valintavaihtoehtoja paremmin. Avoimista vastauksista voidaan saada tutkimuksen kannalta tärkeää tietoa, joka voisi jäädä muuten kokonaan havaitsematta. (Vehkalahti 2008, 25.) Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2008, 196) kirjoittavat myös, että avointen kysymysten etuna on vastaajien mahdollisuus ilmaista itseään omin sanoin. Avoimet kysymykset eivät myöskään ehdota vastauksia, jolloin ne osoittavat vastaajien tietämyksen aiheesta. Avointen kysymysten kautta selvitetään, mikä vastaajien ajattelussa on keskeistä ja tärkeää. Toteuttaessamme kyselyn avoimin kysymyksin, meillä oli mahdollisuus tunnistaa myös motivaatioon liittyviä seikkoja sekä vastaajan viitekehyksiä. Näin ollen avointen kysymysten kautta saimme seurakunnan toiveen saada päiväkotien henkilöstöltä esille mahdollisesti sellaistaakin uutta näkemystä ja tietoa, jota ei välttämättä suljetuin kysymyksin tulisi esitettyä.

Laatimamme puolistrukturoidun postikyselyn lähetimme 23.11.2011 44:ään eri ryhmään, 13:een eri päiväkotiin saatekirjeen ja palautuskuoren kanssa. Postitusajankohtaa harkitsimme tarkkaan. Emme jättäneet postittamista joulukuulle tietäen päiväkotien joulukiireet. Pohdimme, että uskonnollis-katsomuksellinen

orientaatio päiväkodeissa olisi kuitenkin jo marraskuun loppupuolella työntekijöiden mielessä lähestyvän joulun vuoksi, minkä ajattelimme motivoivan vastaamiseen. Heikkilä kirjoittaa, että kyselylomakkeiden postitusajankohta tulee valita vastaajien kannalta mahdollisimman hyväksi, jotta kato jäisi pieneksi. Sopiva vastausaika on noin 7-10 päivää. Pidemmän vastausajan vaarana on, että kysely silloin helposti unohtuu muiden papereiden alle. (Heikkilä 2008, 66.) Annoimme vastausaikaa noin kaksi viikkoa, koska vastausajan sisälle sattui itsenäisyyspäiväviikko, jonka arvioimme mahdollisesti hieman viivästyttävän vastaamista.

Olimme valmiiksi miettineet mahdollisen uusintakyselyn tai muistutuksen laatimista. Ajattelimme, että jos kato jää suureksi muistutamme päiväkodin johtajia sähköpostitse kyselystä ja sen tärkeydestä. Uusintakyselyä meidän ei kuitenkaan tarvinnut tehdä, koska vastausprosentti oli 52 ja vastauksista saimme selkeää tietoa tutkimuskysymyksiimme. Lisäksi vastaukset alkoivat jo toistaa itseään. Emme usko, että uusintakyselyn kautta olisimme saaneet uutta merkittävää tietoa, vaikka vastauksia olisi voinut jokunen lisää tulla. Oletimme, että mikäli jollain olisi ollut joku mahdollisesti uusikin näkemys tutkittavaan asiaan, hän olisi vastannut siihen ensimmäisellä kierroksella.

Heikkilän mukaan vastausprosentin suuruuteen vaikuttavat tutkimuksen kohde-ryhmä, tutkimuksen aihe, lomakkeen ulkoasu, kysymysten määrä, mahdollinen uusintakysely sekä se, kuinka saatekirjeellä ja vastauksista luvatuilla palkkioilla on onnistuttu innostamaan vastaajia. Erityisen tärkeää vastaamiseen on se, että kuinka merkittävänä vastaajat pitävät tutkimusta. (Heikkilä 2008, 66.) Vehkalahti puolestaan kirjoittaa, että vastausprosentti on yksi tutkimuksen luotettavuuden ilmaisina. Nykyisin kyselytutkimuksen vastausprosentit jäävät usein alle 50 prosentin. (Vehkalahti 2008, 44.)

Saatekirje (LIITE 1) on tutkimuksen julkisivu, joka kertoo vastaajalle tutkimuksen perustiedot. Sen merkitystä ei voi aliarvioida, koska sen perusteella vastaaja voi joko hylätä vastaamisen tai innostua vastaamaan siihen. (Vehkalahti 2008, 47—48.) Laatimassamme saatekirjeessä kerroimme kyselyn tarkoituksesta sekä korostimme kyselyn tärkeyttä. Rohkaisimme kyselyn avaajia vas-

taamaan oheiseen kyselyyn. Muistutimme myös valmiiksi maksetusta postimaksusta. Palautuskuoren osoitimme suoraan toisen opiskelijan omaan osoitteeseen.

Kannustimena lupasimme toimittaa kahvipaketin jokaisesta vastauksesta kuu-kauden aikana päiväkoteihin. Saimme sovittua, että seurakunta kustantaa kahvit ja postimaksut. Käytimme kirjekuorina Mäntsälän seurakunnan logolla varusteltuja kuoria, mikä mahdollisesti toi lisää uskottavuutta tutkimukseen. Laitoimme lisäksi kyselyn loppuksi opiskelijoiden, opettajan sekä seurakunnan yhteystiedot. Kyselyn kopioimisen ja postituksen teimme seurakunnan tiloissa. Lähetimme 44 kyselyä 13:een eri päiväkotiin. Pohdimme, että kun lähetämme kyselyn jokaiseen eri ryhmään, saisimme kokonaisvaltaisemman näkemyksen tutkitavasta asiasta. Jos olisimme lähettäneet vain yhden kyselykaavakkeen jokaiseen päiväkotiin, vaarana olisi ollut, että vastaukset olisivat olleet vain yhden henkilön antamia, jolloin päiväkodin henkilöstön kokonaisnäkemys tutkitavasta asiasta olisi voinut jäädä hataraksi.

Vuoden 2012 kevättalven ja kevään aikana kirjoitimme lisää teorian tietoa, joka tukee oppinäytetyötämme, sekä analysoimme saamiamme vastauksia.

6.2 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta on todellisen elämän kuvaaminen, johon sisältyy ajatus, että elämä on moninainen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavaa aihetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaista on, että tutkimuksen luonne on kokonaisvaltaisessa tiedon hankkimisessa. Tutkimustavassa suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Tutkittavan asian tärkeyttä ei määrää tutkijat vaan tutkimuksen lähtökohta on aineiston yksityiskohtaisessa ja moninaisessa tarkastelussa. (Hirsjärvi ym. 2000,155).

Kvalitatiivisen tutkimuksen perusasetelmassa lähtökohtana olivat tutkimuskysymyksemme, joihin halusimme vastauksia päivähoidon henkilöstöltä. Analysoitavan aineiston saimme haastattelulomakkein päivähoidon henkilöstöltä. Analyysivaiheessa meillä oli palattava useampaan kertaan tutkimuskysymyksiimme, teoreettisiin lähtökohtiin ja meillä oli etsittävä saamistamme vastauksista niihin liittyvä informaatio. Olemme toteuttaneet suunnitelmaa joustavasti ja välillä olemme joutuneet muuttaneet suunnitelmiamme.

Analysoimme aineistoa sisällönanalyysia käyttäen. Sisällön analyysi perustuu tutkimuksessamme uskonnollis-kasvatuksellisen orientaation toteutumiseen varhaiskasvatuksessa. Sisällön analyysin avulla järjestelimme analysoitavan aineistomme loogisesti ja objektiivisesti. Haimme informaatiota aikaisemmin toteutetuista tutkimuksista.

Haimme kyselykaavakkeessa tietoa, että kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu Mäntsälän päivähoidossa ja millä tavoin voitaisiin kehittää Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoidon välistä yhteistyötä. Analysoidessamme vastauksia peilasimme niitä valtakunnalliseen uskonnollis-katsomuksellisesta orientaatiosta tulevaan teoretietoon. Sisällönanalyysissä meillä oli käsitteistö valmiina ja tiedettynä. Tulkitsimme ja jäsensimme aineistoa koko ajan. Teemoittelimme vastaukset kyselylomakkeessa olevien kysymysten mukaan. Analyysin tarkoituksena oli, että emme jätä mitään tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista pois. Toteutimme sisällönanalyysia koko prosessin ajan.

Jaoimme analyysin kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa eli teemoittelussa purimme aineiston sisältöä ja jäsensimme sitä paperille kysymyskysymykseltä auki kirjoittaen. Käyttämämme teemat perustuivat haastattelulomakkeissa olleisiin kysymyksiin. Haasteena ensimmäisessä vaiheessa oli teemojen tiivistäminen. Tiivistämisessä meillä oli palattava useampaan kertaan samaamme aineistoon, jotta löytäisimme aineistossa oleellisen tiedon. Haimme vastauksista tutkimuskysymystemme kannalta keskeistä tietoa.

Analysoimme tutkimusmateriaalin yhdessä, manuaalisesti. Teemoittelimme ja analysoimme aineistoa manuaalisesti käyttäen erilaisia merkitsemistapoja muistimme tueksi. Kyselykaavakkeen laadimme pääosin avoimin kysymyksiin, jotta voisimme saada sellaista tietoa jota emme saa suljetuin kysymyksiin laaditulla kyselylomakkeella. Halusimme kuitenkin esittää kyselylomakkeessa joitakin suljettuja kysymyksiä.

Analyysin toisessa vaiheessa jäsensimme aineiston teemojen tekstejä. Huomimme kiinnittyi vastauksissa tulleisiin samankaltaisiin vastauksiin ja niiden toistuvuuteen. Analysoimissamme vastauksissa eniten toistettavuutta ilmeni sanoissa kirkko- tai hartaushetket, päiväkotikummitoiminta ja päiväkotivierailut.

Analyysin kolmannessa vaiheessa vertailimme teemoittelemaamme aineistoa suhteessa tutkimuskysymyksiimme kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu Mäntsälän päiväkodeissa ja millä tavalla voisi kehittää Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton välistä yhteistyötä. Havainnollistimme ja selkiytimme tutkimustuloksia lainaamalla tekstiä suoraan vastauslomakkeista. Lopuksi raportoimme saamamme tutkimustulokset pyrkimyksenämme tehdä se mahdollisimman totuudenmukaisesti ja muuttelematta saamiamme vastauksia millään tavoin.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Taustatiedot

Vastauksia saimme Mäntsälän kunnan alueen eri päiväkodeista, sekä keskustan alueelta että syrjäkyliltä. Vastaukset jakaantuivat epätasaisesti päiväkotien kesken: joistain päiväkodeista saimme vastauksia joka ryhmästä tai lähes joka ryhmästä, jotkut päiväkodit eivät vastanneet lainkaan. Saimme vastauksia esi- kouluryhmistä ja sitä nuorempien lasten ryhmistä. Kuuden ryhmän vastauksista ilmeni, että heillä oli ryhmässään yksi tai kaksi lasta, jotka eivät saaneet osallistua päivähoidon yleiseen uskontokasvatukseen.

7.2 Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen päiväkodeissa

Käytännössä Mäntsälän päiväkodeissa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta vastasi pääsääntöisesti useampi kuin yksi työntekijä. Yksi ryhmä vastasi, että heillä uskontokasvatuksesta vastaa yksi työntekijä.

Vastausten mukaan lähes kaikissa päiväkodeissa uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutettiin suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan. Useissa vastauksissa mainittiin myös kevätkirKKko uskontokasvatuksen toteuttamisen muodoksi. Yksittäisissä vastauksissa tuotiin esiin uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tuominen lasten arkeen, esimerkiksi keskustellen lasten kanssa heitä askarruttavista asioista. Uskontokasvatusta toteutettiin vastausten mukaan kirkko- ja hartaushetkien lisäksi muun muassa askarrellen ja laulujen sekä kertomusten avulla.

Juhlapyhät huomioiden, evankelisluterilainen katsomus pohjana.

*Käymme srk:n järjestämissä joulu/kevähartauksissa (n. 2krt/vuosi). Vietämme kirkkovuoden juhlia mahdollisuuksien mukaan. Vastaa-
mme lasten kysymyksiin koskien uskonnollisia asioita, pohdimme asioita yhdessä lasten kanssa.*

Juhlapyhien yhteydessä, lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden, esim. laulut.

Vietämme joulua ja pääsiäistä laulaen, leikkien ja askarrella. Seurakunta käy pitämässä joulukirkon päiväkodissamme. Viime keväänä seurakunta järjesti myös pääsiäishartauden päiväkodillamme.

Hyvin vähäistä se on, lähinnä adventti hetket ennen joulua, satunnaisia ko. aiheeseen liittyviä lauluja, esim. jouluna. Samaten keväällä suvivirsi ja ehkä joitain muita lauluja.

7.3 Uskontokasvatuksen toteuttamisen haasteet

Vastaajista kymmenen ryhmää eli lähes puolet koki, että uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota oli vaikea toteuttaa. Osa vastaajista oli maininnut, että haastetta työhön tuo epävarmuus lapsenvanhempien näkemyksestä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisesta.

Lapsia erilaisista perheistä -> hienovaraisuus, ettei loukata kenenkään perheen uskonnollista katsomusta.

Aikana muinoin se oli selkeämpää. Ruokarukous yms. oli näkyvämmiin käytössä. Nykyisin perheiden näkemykset huomioidaan tarkemmin mikä näkyy toiminnassa ja uskonnollinen kasvatus on selkeästi vähentynyt vuosien myötä, tavat näkyvät, katsomuksellisuus ei niinkään.

Päiväkodin henkilökunta koki haasteina uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisessa tiedon, tahdon ja ajan puutteen. Vastauksissa tuotiin esille, että uskontokasvatus ei tunnu luontealta toteuttaa ja uskonnollisuus koetaan henkilökohtaiseksi asiaksi. Lisäksi uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen toi haastetta niiden työkavereiden suhtautuminen asiaan, jotka kuuluvat toiseen uskontokuntaan. Eräässä vastauksessa mainittiin, että 0-3 vuotiaat ovat liian pieniä käsittelemään uskontoasioita.

Päiväkodin omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa ei ole riittävästi tarkennettu orientaatiota.

Työntekijät eivät koe olevansa riittävän uskonnollisia toteuttaakseen uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota.

On mietittävä tarkkaan miten toteutetaan, koska uskontokasvatus ei saa olla vakaumuksellista.

7.4 Kasvattajien näkemykset, mitä seurakunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön tulisi kuulua

Tutkimustuloksistamme ilmeni, että lähes kaikkien vastaajien mukaan päivähoiton ja seurakunnan lapsityön väliseen yhteistyöhön tulisi kuulua keskeisesti kirkko- tai hartaushetket. Yhteistyön tulisi olla lapsen luontaista toimintaa tukevaa yhteistyötä, leikin, laulujen, satujen ja runojen avulla. Päiväkotikummitoiminnan tulisi vastaajien mukaan myös olla keskeinen yhteistyömuoto. Yhdestä vastauksesta ilmeni, että opastus, auttaminen ja uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tuominen lasten arkeen pitäisi kuulua yhteistyöhön päivähoiton ja seurakunnan välillä. Yksittäisissä vastauksissa mainittiin palaverit yhteistyömuodoksi. Yksittäisten vastausten mukaan myös yhteistyövierailut muihin päiväkoteihin ja vanhusten palveluasumiseen juhlapyhien aikana sekä pyhäkouluun osallistuminen ja perinteistä tiedottaminen lapsille tulisi kuulua osaksi yhteistyöhön.

Joulu- ja kevätkirkko, kirkkoon tutustuminen, srk- kummit päiväkodilta.

Seurakuntakummit, kirkkohetket, tutustumiset, ryhmässä tapahtuvat pienemmät hetket jonkun seurakunnan työntekijän ohjaamina. Työntekijöiden opastus ja auttaminen siinä miten uskonnollis-katsomuksellista orientaatio voisi näkyä ja toteutua arjessa

Palaverit, tutustuminen uskonnollisiin juhliin ja niihin liittyviin perinteisiin. Mahd. pyhäkoulu sitä haluaville.

7.5 Seurakunnan ja päivähoiton välisen yhteistyön toteutuminen käytännössä

Tutkimustulosten mukaan yhteistyö Mäntsälän päivähoiton varhaiskasvatuksen ja Mäntsälän seurakunnan lapsityön välillä todettiin olevan hyvin tarpeellista. Ryhmistä 20 vastasi tekevänsä yhteistyötä seurakunnan lapsityön kanssa ja kolme ryhmää vastasi, ettei yhteistyötä ole.

Käytännössä päiväkotiryhmät tekivät yhteistyötä seurakunnan lapsityön kanssa pääsääntöisesti keväisin ja suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan toteutuvien hartauksien tai tapahtumien kautta sekä päiväkotikummi vieraillessa. Yksittäisessä vastauksessa mainittiin yhteistyön toteutuminen iltapäiväkerhoon tutustumisena.

Joulu- ja pääsiäishartaudet.

Seurakuntakummit vierailevat n.4 kertaa toimintakauden aikana (syksy + kevät) pitäen yhteisen hetken koko päiväkodille. Joulu- ja pääsiäiskirkko.

Joulu- ja pääsiäishartaudet omassa päiväkodissa.

Joulu- ja kevätkirkko. Kerhotalolla käydään pääsiäisen aikaa pääsiäispolulla.

*Seurakunnan järjestämät joulu- / pääsiäishartaudet yms. tilaisuu-
det, ip-kerhoon tutustuminen.*

Kyselylomakkeen avulla haimme tietoa, mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoidon välisessä yhteistyössä on toiminut hyvin. Vastajaista vajaa puolet ilmaisi tyytyväisyytensä päiväkotikummi tekemiin päiväkotivierailuihin. Tutkimustuloksista ilmeni myös, että kirkollisten juhlapyhien hartaushetkien toimivuuteen oltiin tyytyväisiä. Yksittäisissä vastauksissa oltiin tyytyväisiä toiminnan säännöllisyyteen, tiedotukseen seurakunnan tapahtumista sekä syksyisen yhteistyöpalaverin toimivuuteen.

Jokavuotiset joulu- sekä pääsiäiskirkot päiväkodissamme on toiminut hyvin, ohjelma on ollut suunnattu lapsille, lapsilähtöisesti toteutettu.

Päivämäärät yhteisistä asioista on sovittu ajoissa, tieto on kulkenut. Lapsille järjestetyt hetket ovat olleet mukavia.

Seurakuntakummi vierailut päiväkodissa, kirkollisten juhlapyhien vietto kirkossa tai muuten kirkon hetket havainnollisia ja sopivan lyhyitä.

Joulu- ja kevät kirkoissa on ollut ihana tunnelma.

Kyselylomakkeen avulla haimme tietoa, mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välisessä yhteistyössä ei ole toiminut hyvin. Osassa vastauksista ilmeni, että seurakuntakummeja ei ole ollut saatavilla tai seurakuntakummien vierailuja toteutui liian vähän. Yksittäisissä vastauksissa tuli esiin, että aikataulutus on ollut liian tiukkaa ja kaikki halukkaat eivät ole mahtuneet mukaan seurakunnan järjestämiin tapahtumiin sekä yhteyshenkilöä ei ole ollut. Tutkimustuloksista ilmeni myös, että yhteistyö on ollut hetkittäistä ja arjessa mukana oloa ei ole ollut.

Yhteistyö on ollut hetkittäistä yhteen lyhyeen hetkeen painottuvaa. Arjessa mukana oleminen ja sen tukeminen puuttuu kokonaan.

Yhteistyötä on ollut vähän.

Seurakunnalla ei tarpeeksi resursseja vastaamaan päivähoiton tarpeisiin.

Oman päiväkodin osalta kummin puuttuminen sekä rahanpuute, joka estää meiltä kirkkoon pääsyn.

Pk:ssa ei ole seurakuntavastaavaa, joka kävisi esim. yhteisissä suunnitteluhetkissä jolloin tietäisi etukäteen mitä lauluja voisi harjoitella.

Esim. pääsiäisvaellukseen olisi enemmän tulijoita, kun mahtuu.

Kummeja kaivataan.

7.6 Yhteistyön kehittäminen seurakunnan kanssa

Vastauksista ilmeni, että kasvattajien mukaan seurakunta voisi kehittää yhteistyötä lisäämällä kummitoimintaa ja tapahtumia ympäri vuoden. Muutamassa vastauksessa toivottiin yhteisiä suunnittelupalavereita, joissa toimintaa voitaisiin yhdessä kehittää. Yksittäisissä vastauksissa toivottiin, että seurakunnan työntekijät opastaisivat päiväkotien henkilökuntaa uskontokasvatuksen mukaan ottamisessa päiväkodin arkeen. Kasvattajat toivat esiin, että he toivoisivat maksu-

tonta kuljetusta seurakunnan järjestämiin tapahtumiin ja kirkkokäynteihin. Kasvattajien mukaan seurakunta voisi kehittää yhteistyötä myös lisäämällä lauluhetkiä ja tutustumiskäyntejä kirkkoon ja sen välineistöön. Vastauksista ilmeni, että ryhmän ikätaso tulisi huomioida suunnittelussa.

Lisätä esim. tapahtumia ryhmissä ja tapahtumia ympäri vuoden, ei vain jouluna ja pääsiäisenä, eettinen orientaatio esim. kiusaaminen, muiden auttaminen / puolustaminen, erilaisuus jne. Esiopetusikäisille jotain omaa.

Opastamalla päiväkotien henkilökuntaa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaan ottamisessa päiväkodin arkeen. Vierailut ryhmiin, jotta srk:n työntekijät tulisivat enemmän tutuiksi.

Vaikeissa elämäntilanteissa tukeminen päivähoidossa esim. pienen ihmisen kuolema.

Myös syrjäkyläläisille mahdollisuus oikeaan kirkkokäyntiin, varsinkin eskarilaisille edes kerran vuodessa.

Enemmän yhteisiä lauluhetkiä. Joulupolku tyylistä toimintaa mihin olisi maksuton kuljetus.

Yhteinen foorumi kehitystyölle olisi paikallaan (=srk:n työntekijät + päiväkotien uskontokasvatus vastaavien tapaaminen muutaman kerran vuodessa eri aihein: esim. kuoleman käsittely jne).

Vastauksista ilmeni, että kasvattajien mukaan päiväkodin henkilöstö voisi kehittää yhteistyötä seurakunnan kanssa olemalla itse aktiivisempi ilmaisemaan toiveitaan ja ajatuksiaan. Vastauksissa tuli esiin, että päiväkodista voitaisiin nimetä yhteyshenkilö seurakuntaan sekä lisätä yhteisiä palavereita.

Joku henkilökunnasta voisi osallistua srk:n (kummien) kanssa tuokioiden suunnitteluun ja toteutukseen? (olla opissa)

Yhteisillä ”palavereilla” keskustella yhteistyömuodoista, joka vuosi lapsiaines kuitenkin on erilainen ja tarpeet vaihtelevat.

Olemalla itse aktiivisempi, voisimme tulla tutustumaan erilaisiin seurakunnan ammatteihin eskarilaisten kanssa.

Kutsumalla srk:n työntekijän päiväkotiin ja yhdessä mietittäisiin toimivia yhteistyömuotoja.

Päiväkodin henkilökunta toivoi, että seurakunta tukisi heitä toimittamalla päiväkoteihin kirjallista materiaalia, kuten kertomuksia ja kuvakirjoja sekä materiaali-laatikkoja arjen ja juhlapyhien uskontokasvatuksen toteuttamisen tueksi. Vastajaat näkivät tärkeänä, että heille järjestettäisiin seurakunnasta myös musiikki- ja lapsen leikkiä tukevaa materiaalia.

Kuvamateriaalia, mikä selkiyttäisi kutakin aihetta + ihan lapsen tasoista tekstimateriaalia kuhunkin aiheeseen liittyen. Musiikki cd:t + laulusanat olisi myös hyödyllisiä. Materiaali voisi olla lainausperiaatteella.

Seurakunnalta voisi tulla päiväkotiin laatikko missä tarvittavat välineet uskonto / hartaushetkien pitoon. Laatikossa liina, risti ym. oheistarpeita.

Lauluja, leikkejä, loruja, kertomuksia, kuvia, opastusta aikuisille eri aiheista. Tietoa siitä miten lapsen kanssa voisi luontevasti puhua uskonnollisista asioista.

Lyhyitä kertomuksia ja kuvatauluja joita voisi käyttää aamupiireissä tai srk- kummien jälkeisten käyntien jatkotyöskentelyyn.

Valmiit materiaali- ja sisältöpaketit perusjuttuihin kuten joulu, pääsiäinen jne. (laulut, kuvat, kertomukset...)

Päiväkotien kasvattajat toivat esiin, että on hyvä, kun kehitetään ja kysytään mielipidettä. Osa vastaajista koki harmillisena, että Etelä-Mäntsälästä on niin pitkä matka kirkkoon ja muihin seurakunnan järjestämiin tapahtumiin. Vastaajien mukaan seurakuntakummien pysyvyys ja heidän tapansa ilmaista asioita oli koettu hyväksi. Kiitokset kirkkohetkistä välittyivät vastauksista ja osa vastaajista oli kiinnostunut kuulemaan tutkimustuloksia ja tulosten vaikuttavuudesta arkeen.

8 POHDINTA

8.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Lähettäessämme kyselyn päiväkotiryhmiin emme määritelleet vastaajien koulutustaustaa ja osoittaneet kyselyä esimerkiksi lastentarhanopettajille vaan lähetimme sen kasvatusalan ammattilaisille yleisesti. Kyselyyn ovat voineet siis vastata eri koulutustaustaltaan kaikki sosiaalialan ammattilaiset. Kyselyn saatekirjeessä emme myöskään ilmaisseet toivettamme siitä, että ryhmä yhdessä pohtisi vastauksia, tietäen kokemuksesta päiväkotien hektisen rytmin. Näin ollen vastaukset voivat olla ainoastaan yhden tai useamman henkilön pohtimia eri ryhmissä. Koulutustaustaltaan oletimme vastaajien olevan vähintään toisen asteen ammattitutkinnon suorittaneita.

Vastauksista ilmeni, että kuudessa ryhmässä on yksi tai kaksi lasta, jotka eivät saaneet osallistua päivähoidon yleiseen uskontokasvatukseen. Mietimme kyselykaavaketta laatiessamme sellaista kysymystä, millaista korvaavaa toimintaa järjestetään niille lapsille, jotka eivät saa osallistua yleiseen uskontokasvatukseen. Jätimme sen kysymyksen laatimatta, koska kysely muodostui liian pitkäksi. Päätelimme, että jokainen ryhmä voi halutessaan tuoda asian esille esimerkiksi kysymyksessä ”Miten käytännössä toteutate päiväkotiryhmässänne uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota”. Vastauksista ei kuitenkaan ilmennyt kasvattajien kokemuksia eri uskontokuntien kohtaamisista uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota järjestettäessä. Pohdimmekin, että suunnittelemamme kysymys olisi ollut kuitenkin aiheellista tehdä, sillä nyt meille jäi avoimeksi, kuinka varhaiskasvatussuunnitelman mukainen lakisääteinen uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutuu niiden lasten kohdalla, jotka eivät saa osallistua yleiseen uskontokasvatukseen. Jäimme miettimään, onko korvaava toiminta lainkaan uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaista toimintaa.

Tulosten mukaan uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisesta päiväkodeissa vastaavat pääsääntöisesti kaikki ryhmän kasvattajat keskenään. Vain yhden ryhmän vastauksesta ilmeni, että siinä ryhmässä vastaa yksi työn-

tekijä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisesta. Vastaukset kertovat siitä, että nykypäivänä kasvattajat yleensä vastaavat varhaiskasvatussuunnitelman mukaisen toiminnan sisällön toteuttamisesta yhdessä. Pohdimme kuitenkin, että kasvattajien omat vahvuusalueet olisi hyvä huomioida toiminnan suunnittelussa: esimerkiksi toinen kasvattaja on musikaalisesti lahjakas, ja jollekin toiselle on luontevaa toteuttaa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaisia tuokioita. Kupilan (2011, 303) mukaan moniammatillisen tiimin kasvattajat voivat oppia toinen toiseltaan. Kollega voikin olla toisinaan paras tuki oman kehityksen haastamiseksi ja tukemiseksi. Omaa asiantuntijuuttaan ja kehittymistään voidaan hyvin peilata toisen kollegan kokemuksia vasten.

Uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutettiin päiväkotiryhmissä lähinnä suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan esimerkiksi askarrella ja laulaen. Vastauksista ilmeni, että uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaan ottaminen päivähoitossa lasten arkeen oli vähäistä. Vain yksittäisissä vastauksissa mainittiin lapsen omasta kiinnostuksesta nousevat keskustelut lasten kanssa. Vastausten perusteella totesimme, että uskonnollis-katsomuksellinen orientaation toteuttaminen päiväkodeissa jäi usein hetkelliseksi toiminnaksi. Juhlapyhien aikaan uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio toteutui hyvin, ja toiminnassa esimerkiksi aiheeseen liittyvien askartelujen kautta yhdistyivät eri orientaatiot lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevaksi kokonaisuudeksi. Arjessa sen toteuttaminen jäi kuitenkin vähäiseksi ja irralliseksi muista orientaatiosta.

Vastaajista 13 ryhmää ei pitänyt vaikeana uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamista. Yllätyimme kuitenkin siitä, että 10 ryhmää eli lähes puolet piti uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota vaikeana toteuttaa. Vaikeaksi sen toteuttamisen teki vastaajien mukaan muun muassa tiedon, tahdon ja ajan puute sekä se, että uskonnollisuus koetaan henkilökohtaiseksi asiaksi, uskontokasvatus ei tunnu luontevalta toteuttaa tai kasvattajat eivät koe olevansa riittävän uskonnollista sen toteuttamiseksi. Lisäksi kasvattajien epävarmuus lasten vanhempien näkemyksistä lisäsi uskontokasvatuksen toteuttamisen haasteellisuutta. Vastaustulosten perusteella voimme todeta, että koulutuksesta saatujen valmiusten lisäksi uskontokasvatuksen toteuttamiseen vaikuttavat myös kasvattajien omat, henkilökohtaiset taustat.

Jäimme pohtimaan, kuinka peruskoulutus vastaa lakisääteiseen, varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamiseen ja mitkä ovat peruskoulutuksen merkitykset ja velvoitteet opettaa sosiaalialan opiskelijoille uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sisältöä. Petäjän (2008, 124) mukaan peruskoulutuksessa saadut uskontokasvatuksen toteuttamiseen liittyvät valmiudet ovat hyvin rajalliset.

Näemme tässä seurakunnan ja kunnan päivähoiton välisen yhteistyön, erityisesti päiväkotikummitoiminnan, kehittämisen alueen, jolloin seurakunnan työntekijät voisivat paikata mahdollisesti liiankin rajallista koulutusta uskonnollis-katsomuksellisen orientaation osalta. Seurakunnan työntekijät voisivat muun muassa rohkaisun, koulutuksen ja keskustelujen kautta tehdä kasvattajille luontevaksi uskontokasvatuksen toteuttamisen ja näin ollen lisätä kasvattajien valmiuksia sen toteuttamiseksi. Toisaalta lapsityöntekijät perustavat toimintansa kristilliseen kasvatukseen, jolloin voisiko vaarana olla, että uskontokasvatuksen sisältöön painottuu liikaa kristillisen kasvatuksen sisältö?

Tuloksista ilmeni, että päiväkotien työntekijät pitivät seurakunnan lapsityön kanssa tehtävää yhteistyötä hyvin tarpeellisena. Päädyimme siihen, että seurakunnan lapsityö katsotaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005,10) mukaisesti keskeiseksi yhteistyötahoksi ja sen tuki uskontokasvatusta toteutettaessa koetaan merkittäväksi.

Kysyessämme, millaiset toiminnat kasvattajien mielestä tulisi kuulua seurakunnan lapsityön kanssa tehtävään yhteistyöhön mukaan, lähes kaikki mainitsivat kirkko- tai hartaushetket. Lisäksi päiväkotikummi- tai lapsityöntekijöiden vierailut päiväkoteihin mainittiin suurimmassa osassa vastauksia. Vastajaat kokivat, että yhteistyön tulisi olla lapsen luontaista toimintaa tukevaa toimintaa. Jäimme kuitenkin pohtimaan, että ainoastaan yksittäisissä vastauksissa mainittiin, että yhteiset kehittämispalaverit sekä työntekijöiden opastus ja auttaminen uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tuomisesta lasten arkeen pitäisi kuulua seurakunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön mukaan. Kaikkien kuuden sisällöllisesti eri orientaation tulisi kuitenkin kokonaisuutena olla mukana päiväkotien arjessa, eikä minkään orientaation tulisi jäädä irralleen muista. Myös tämä ky-

symys toi esille sen ongelman, että uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio on hetkittäisiin tilanteisiin painottuvaa, eikä sitä niinkään tuoda kokonaisuutena arkeen mukaan.

Kyselyyn vastaajista 20 ryhmää ilmaisi tekevänsä käytännössä yhteistyötä seurakunnan lapsityön kanssa, ja kolmessa vastauksessa ilmaistiin, että yhteistyötä ei ole. Kaikissa näissä kolmessa vastauksessa kuitenkin tuotiin esille, että seurakunnan järjestämät hartaushetket ovat olleet yhteistyössä toimivia, mutta muuten yhteistyö on ollut vähäistä ja päiväkotikummitoimintaa ei ole ollut saatavilla. Lisäksi kahdessa näistä kolmesta vastauksesta ilmeni, että seurakunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön tulisi kuulua hartaushetket. Vastausten perusteella päätelimme, että kysytyämme yhteistyöstä, vastaajilla on ollut tulkinnallisia eroja. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 10) ja Mäntsälän kunnan, päivitteillä olevassa varhaiskasvatussuunnitelmassa kummassakin kerrotaan evankelisluterilaisen seurakunnan olevan keskeinen yhteistyötaho päivähoiton kanssa. Mäntsälän kunnan vasun mukaan yhteistyö toteutuu Mäntsälän seurakunnan ja kunnan päivähoiton välillä muun muassa yhteisinä tapahtumina ja päiväkotikummitoimintana. Lisäksi seurakunta ja kunta yhdessä järjestävät vuosittain kasvattajaillan kaikille kunnan kasvattajille. (Mäntsälän kunta 2012 d.)

Vastauksista tuli selkeästi esille, että käytännössä yhteistyötä kunnan päivähoiton ja seurakunnan lapsityön välillä toteutetaan lähinnä suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan. Vastauksista ei juuri ilmennyt, kuinka yhteistyö arjessa toteutuu. Lisäksi päiväkotikummi vierailut nostettiin keskeiseksi yhteistyömuodoksi osassa kunnallisista päiväkodeista.

Mäntsälän seurakunnan lapsityönohjaajan viransijaisuutta hoitavan Anne Laikeen (henkilökohtainen tiedonanto 24.4.2012) mukaan päiväkotikummit käyvät nykyään ohjaamassa noin puoli tuntia kestävästä hartautuokion osassa kunnallisista päiväkodeista. Päiväkotikummi toteuttamissa uskontohetkissä muun muassa kerrotaan uskonnollisia kertomuksia havaintomateriaalin avulla sekä lauletaan ja keskustellaan lasten kanssa. Aiheet tulevat Raamatun kertomuksista sekä toisinaan päiväkodin toiveista. Toiminta tapahtuu asiantuntijalähtöisesti,

jolloin päiväkotikummit ikään kuin kertovat kirkkovuoden aiheen mukaisen kertomuksen ja kasvattajat sekä lapset ovat yleisönä. Vuorovaikutus päiväkotikummitoiminnassa kasvattajien kanssa on jäänyt vähäiseksi, vaikka alun perin siinä pyrittiin siihen, että kasvattajat olisivat olleet osallisina toimintaan.

Päiväkotikummitoiminta vaikuttaa sinänsä mielekkäältä. Peilaamme kuitenkin Petäjän (2000, 20–21) tekstissä ilmenneeseen kysymykseen, ovatko lapsityöntekijöiden kokonaan ohjaamat tuokiot sekä kasvatuskulttuurin että kokonaiskasvatuksen periaatteen mukaisia tuokioita ja siirretäänkö niissä silloin seurakuntien tehtäväksi varhaiskasvatukseen kuuluva uskontokasvatus. Päädyimme myös tässä kohtaa analysoidessamme vastauksia yhteistyön toteutumisesta käytännössä, että päiväkotikummitoiminnan tulisi olla enemmän mentoroinnin kaltaista toimintaa, jolloin lapsityöntekijät voisivat omalla ammattitaidollaan lisätä päivähoitohenkilökunnan valmiuksia ja rohkeutta toteuttaa itse uskonnollista kasvatusta. Päivähoidon uskontokasvatuksen mentoroinnin lähtökohta on, että henkilöstö toteuttaa itse uskontokasvatusta ja halutessaan saa siihen apua seurakunnalta (Sakasti 2010, 1).

Kasvattajien näkemykset siitä, mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoidon välisessä yhteistyössä oli käytännössä toiminut hyvin, painottuivat selkeästi hartaus- tai kirkkohetkiin sekä päiväkotikummiin tekemiin päiväkotivierailuihin. Kysyessämme, mikä puolestaan seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välisessä yhteistyössä ei ollut toiminut hyvin, kasvattajat kokivat, että yhteistyö on ollut vähäistä. Yksittäisissä vastauksissa ilmeni myös, että kaikkiin päiväkoiteihin ei ole ollut saatavilla päiväkotikummitoimintaa ja yhteistyö on ollut hetkitäistä, eikä arjessa mukana oloa ole ollut. Totesimme vastausten perusteella, että pääasiassa nykyiseen toimintaan oltiin tyytyväisiä, mutta se koettiin liian vähäiseksi. Näemmekin haasteelliseksi seurakunnan lapsityön kehittämisen kannalta sen, että nykyiseen kummitoimintaan oltiin tyytyväisiä ja sen kaltaista toimintaa toivottiin lisää, mutta samalla kyselyn perusteella ilmeni, että uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota on vaikea toteuttaa arjessa ja siihen toivottaisiin myös seurakunnan lapsityön tukea. Vastauksista ilmeni, että yhteisiä suunnittelupalavereita kaivataan, jossa toimintaa voitaisiin yhdessä seurakunnan työntekijöiden ja kasvattajien kesken kehittää.

Muutamassa vastauksessa kasvattajat ilmaisivat toiveensa, että seurakunnan järjestämässä toiminnassa huomioitaisiin lasten ikätaso. Kallioniemen (2004, 52–53) mukaan kristillisen tradition ja opin välittäminen ole aina helppo tehtävä. Uskontokasvatuksen toteuttaminen vaatii kirkon lapsityöntekijöiltä vahvaa kristillisen kasvatuksen, uskontokasvatuksen ja kirkon opin sisällön tuntemusta. Myös lapsen uskonnollisen ja psykologisen kehityksen tunteminen on tärkeää, jotta työntekijä voi suunnitella ja toteuttaa mielekästä toimintaa eri-ikäisille lapsille. Lapsityön suunnittelussa tarvitaan lisäksi vahvaa pedagogista asiantuntemusta, jotta voidaan tarkastella toimintaa kasvavan lapsen näkökulmasta. On arvioitava, kuinka suunniteltu toiminta tukee lapsen itseohjautuvuutta. Toiminnan keskeisinä tavoitteina ovat, että lapsi oivaltaa itse asemansa toiminnan subjektina ja saa aineksia oman uskonnollisen ja kulttuurisen identiteetin rakentumiselle.

Pohdimme, että lapsityöntekijät voivat kokea olevansa toisinaan haasteellisessa tilanteessa näiden kaikkien eri näkökulmien keskellä. Tuomas Antolan (henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2012) mukaan esimerkiksi juhlapyhien hartaushetket suunnitellaan koko päiväkodin lapsille samanlaisiksi eli mukana voivat olla niin pienten puolen 0-3-vuotiaat lapset kuin kuusi-vuotiaat esikoululaisetkin. Pohdimme myös, että aikataulullisesti resurssien puitteissa voisi olla haasteellista järjestää eri ikäryhmille oman ikätason mukaiset hartaushetket. Kiintoisaa olisi kuitenkin tietää, millä tavalla konkreettisesti lasten ikä- ja kehitystaso seurakunnan lapsityössä huomioidaan suunnitellessa ja toteuttaessa yhteistyötä päivähoiton eri ikäryhmien kanssa.

Kysyimme kyselykaavakkeessa vastaajien päiväkotia, koska halusimme selvittää, ovatko syrjäkylien päiväkodit eriarvoisessa asemassa keskustan läheisyydessä olevien päiväkotien kanssa toteutettaessa seurakunnan ja päivähoiton välistä yhteistyötä. Vastauksista ilmeni selkeästi, että jossain suhteessa ovat. Esimerkiksi päiväkotikummitoiminta ei ylety syrjäkylien päiväkoteihin. Lisäksi vastauksissa yhteistyömuodoksi toivottiin maksutonta kuljetusta seurakunnan järjestämiin tapahtumiin ja kirkkoon, koska muuten syrjäkylien päiväkotien lapset eivät välttämättä pääse niihin ollenkaan. Tuomas Antolan (henkilökohtainen

tiedonanto 2.3.2012) mukaan seurakunta tai kunta eivät kustanna päiväkotilasten matkoja kirkkoon ja seurakunnan tapahtumiin nykyään.

Päädyimme siihen, että kirkkokäyntien ja muiden seurakunnan järjestämien tapahtumien osallistumisessa lapset ovat eriarvoisessa asemassa. Osa lapsista saa kokea kirkkokäynnin ja erilaiset tapahtumat, osa ei. Mäntsälän keskustassa sijaitsevien päiväkotien kaikki lapset pääsevät luonnollisesti tutustumaan kirkkoon sen läheisyyden vuoksi. Halmeen (2010, 52) mukaan kirkkorakennukseen tutustumisesta voi saada hyvin mielenkiintoisen matkan. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation näkökulmasta kirkkomme antavat erinomaisia oppimisympäristöjä rikkaan symboliikkansa vuoksi.

Kirkkokäynti antaa mahdollisuuden sisällöllisesti kaikkien kuuden eri orientaation läpikäymiseen. Esimerkiksi matemaattista orientaatiota voidaan lähestyä pohtimalla kirkon kokoa, luonnontieteellisen orientaation kautta pohditaan, mistä materiaalista kirkko on tehty ja historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio saavutetaan miettimällä kirkkorakennuksen sijaintia, historiaa ja ikää. Esteettisen orientaation kautta perehdytään kirkkotaiteeseen ja kirkon ulkonäköön, eettinen orientaatio toteutuu esimerkiksi pohtimalla, kuinka kirkko toimii heikomman puolustajana. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio todentuu lisäksi muun muassa hiljentymisen ja lastenvirsien kautta. (Halme 2010, 52; Kangasmaa 2008, 58–61.)

Selvitimme kyselyn avulla, millaista materiaalia päiväkotiryhmät kaipasivat uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaisen tuokion ohjaamiseksi. Vastauksista ilmeni, että erilaista musiikki- ja kirjamateriaalia, kuten kertomuksia, kuvakirjoja ja laulunsanoja, kaivattiin uskontokasvatuksen tueksi lähes kaikissa ryhmissä. Useissa vastauksissa kaivattiin myös materiaalilaatikkoja juhlapyhien sekä arjen uskontokasvatuksen tueksi. Nostimme materiaalilaatikkojen tarpeen esille keskustelussamme lapsi- ja perhetyön pastori Tuomas Antolan kanssa. Antolan (henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2012) mukaan materiaalilaatikkojen laatiminen kuulosti hyvältä ja myös mahdolliselta teemalta toteuttaa. Antolan mukaan Mäntsälän keskustassa sijaitsevassa seurakuntakeskuksessa on us-

kontokasvatushetkien pitämiseen materiaalia, kuten kirjallisuutta ja havainnollistamiseen käytettävää materiaalia, joita päiväkodit voivat halutessaan lainata.

Kysyimme kyselykaavakkeessa, oliko päiväkotiryhmässä esikoululaisia, koska esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2000) lasten uskontokasvatuksen tavoitteet ilmaistaan hieman eri tavalla kuin varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005). Vastauksista ei ilmennyt, että uskontokasvatusta toteutettiin eri tavalla esiopetukseen kuuluvien lasten parissa, mutta yhteistyön kehittämisessä seurakunnan kanssa ilmaistiin, että esiopetusikäisille lapsille toivottaisiin omaa toimintaa. Näemme tässä mahdollisen jatkotutkimuksen aiheen: eroavatko esiopetusikäisten lasten ja sitä nuorempien päiväkotilasten uskontokasvatus käytännössä toisistaan?

Tutkimustulosten johtopäätöksistä tiivistettynä voimme todeta, että uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutettiin päivähoidossa pääasiassa suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan ja kevähartautena, mutta arjessa sen toteutuminen oli vähäistä, lyhyisiin hetkiin painottuvaa. Uskontokasvatusta toteutettiin eri menetelmin, kuten päiväkotikummitoiminnan ja hartaushetkien sekä hengellisten laulujen, tarinoiden ja askartelun kautta. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio koettiin lähes puolessa vastauksista vaikeaksi toteuttaa, ja päivähoidon työntekijät pitävätkin hyvin tarpeellisena seurakunnan lapsityön kanssa tehtävää yhteistyötä. Seurakunnan kanssa tehtävistä yhteistyömuodoista nousivat esille lähinnä päiväkotikummitvierailut ja juhlapyhien aikaan sekä keväisin toteutettavat kirkko- ja hartaushetket. Yhteistyöhön oltiin pääasiassa tyytyväisiä, mutta sitä toivottiin lisää. Koulutusta ja yhteisiä kokouksia kaivattiin. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tukeminen arjessa nähtiin tärkeänä seurakunnan lapsityön ja kunnan välisen yhteistyön kehittämisen muotona.

Saimme tämän opinnäytetyömme ja kyselyn kautta hyvin vastauksen tutkimusongelmaamme ja -kysymyksiimme. Olisimme kuitenkin avointen kysymysten kautta toivoneet saavamme laajempaa näkemystä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamistavoista päivähoidon arjessa. Vastauksissa ei tullut sinänsä esille mitään yllättävää. Päädyimme saamiemme vastausten perusteella siihen, että suurimmat seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoidon väliset

kehittämishaasteet kohdistuvat uskonnollis-katsomuksellisen orientaation tuomiseen mukaan päiväkotien arkeen. Tulosten perusteella totesimme myös, että seurakunnan lapsityön tukea tulisi joko lisätä tai jakaa niin, että kaikki kunnan alueen päiväkodit ylettyisivät lapsityön toteuttamaan toimintaan, esimerkiksi päiväkotikummitoimintaan. Lisäksi päädyimme vastausten perusteella siihen, että kaikille lapsille tulisi mahdollistaa vuotuinen kirkkokäynti tai osallistuminen seurakunnan lapsityön päivähoidolle järjestämiin isoihin tapahtumiin, kuten pääsiäispolkuun.

8.2 Tulosten vertailu vastaaviin tutkimuksiin

Voimme oman opinnäytetyömme tulosten perusteella todeta Noora Sihvolan (2011) ja meidän opinnäytetöissämme yhteneväisyyksiä johtopäätöksien osalta. Sihvolan tutkimuksessa ilmeni, että noin neljäsosa kasvattajista koki uskontokasvatuksen toteuttamisen haasteelliseksi, meillä vastaava luku oli 43%. Haasteellisuutta aiheuttavaksi tekijäksi Sihvolan tutkimuksessa oli mainittu muun muassa se, että työntekijä ei ole uskonnollinen ja koulutuksessa saadut valmiudet ovat heikot. Sihvolan tutkimuksessa kävi ilmi, että uskontokasvatusta toteutetaan mikkeliläisissä päiväkodeissa muun muassa päiväkodin tai seurakunnan järjestäminä uskonnollisina toimintatuokioina, esimerkiksi pyhäkoulu- tai hartaushetkinä. Lisäksi esimerkiksi uskonnollisten juhlapyhien vietto, hengelliset laulut ja uskonnollis- ja eettissävytteiset keskustelut tulivat esille. Tämä tukee hyvin omia johtopäätöksiämme: uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutetaan erityisesti kirkollisten juhlapyhien aikaan sekä irrallisina hartaushetkinä ja sitä toteutetaan usein yhteistyössä seurakunnan kanssa. Eroavuutta Sihvolan tutkimuksen kanssa havaitsimme siinä, että hänen tuloksissaan näkyi uskontokasvatus paremmin arjessakin mukana, esimerkiksi uskontokasvatuksen huomioimisena säännöllisesti aamupiireissä.

Hemmilän (2011) tekemästä opinnäytetyöstä ilmenee, että myös Tuusulan päivähoidossa uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio todentuu erityisesti suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan, mikä edelleen vahvistaa omasta opinnäytetyöstämme saamiamme tuloksia. Hemmilän tutkimuksessa nousi esille se, että

joissakin Tuusulan kunnan päiväkodeissa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuminen oli vähäistä riippuen seurakunnan ja kunnan välisestä yhteistyöstä. Muita syitä siihen oli muun muassa kasvattajien vähäinen kiinnostus uskontokasvatusta kohtaan. Tulokset ovat lähellä omia tuloksiamme, sillä omis- sa johtopäätöksissämme totesimme, että toisissa päiväkodeissa yhteistyötä seurakunnan kanssa on enemmän kuin toisissa, mikä suoraan vaikuttaa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumiseen myös määrällisesti.

Hemmilän mukaan Tuusulan seurakunnan työntekijät käyvät pitämässä pikkukirkko- / pyhäkoulutoimintaa kunnan päiväkodeissa. Hemmilä kuitenkin kirjoittaa, että seurakunnan työntekijä toteutti pikkukirkko- / pyhäkouluhetket esityksenmuotoisina, mikä ei vastaa tämän ajan uskontokasvatuksen mukaista yhteistyötä päivähoiton kanssa. Tuusulan kunnan varhaiskasvatussuunnitelman mukaan pikkukirkon / pyhäkoulun tulee olla osa päivähoiton toteuttamaa uskontokasvatusta eikä irrallinen osa sitä. Tätä ajatusta voimme hyvin soveltaa Mäntsälän seurakunnan päiväkotikummitoimintaan, jossa seurakunnan lapsityöntekijät itse ohjaavat irrallisen tuokion sen sijaan, että se olisi osana kokonaisvaltaista päivähoiton uskontokasvatusta.

Anna Minkkisen (2010, 37, 39) opinnäytetyön tutkimustuloksissa ilmenee, että uskontokasvatuksen toteuttamisen tekee haasteelliseksi kasvattajien epävarmuus uskonnollisissa kysymyksissä ja lasten erilaiset uskonnolliset taustat. Minkkisen tutkimuksen mukaan kajaanilaisissa päiväkodeissa uskontokasvatusta toteutetaan enimmäkseen suurten kirkollisten juhlien aikaan sekä seurakunnan työntekijöiden vieraillessa päiväkodeissa. Myös Minkkisen opinnäytetyön tulokset ovat samankaltaisia tämän opinnäytetyön tulosten kanssa.

Vertaillessamme aikaisempia opinnäytetöitä omaan opinnäytetyöhömmä huomasimme, kuinka samankaltaisesti uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota toteutetaan eri puolella Suomea. Haasteet jokaisissa tutkimustuloksissa näyttivät samankaltaisina. Seurakunnan lapsityön kanssa tehtävä yhteistyö ja sen tuoma tuki koettiin merkittäväksi toteutettaessa uskontokasvatusta.

8.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Lähtökohtana kvalitatiiviselle tutkimukselle voidaan pitää sitä, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Näin ollen pääasiallinen luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa on tutkija itse. Tutkimuksen luotettavuutta tulee kuitenkin arvioida kokonaisuutena, jossa painottuu sen sisäinen johdonmukaisuus, vaikka yksiselitteisiä ohjeita ei olekaan olemassa kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141; Eskola & Suoranta 2000, 210.)

Tutkimusraportissamme olemme kuvanneet opinnäytetyöprosessin kulkua ja sen kestoa. Luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää, että tutkijalla on riittävästi aikaa toteuttaa tutkimuksensa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141). Koemme, että vuosi oli riittävä aika opinnäytetyömme kestolle. Raportissamme olemme myös tarkasti kuvanneet, kuinka aineiston keruu on tapahtunut ja perusteluita siihen, miksi päädyimme kyselykaavakkeeseen sekä valintaamme lähettää kysely kaikkiin kunnallisiin päiväkotiryhmiin. Tutkimusraportistamme ilmenee lisäksi, kuinka analysoimme aineiston.

Analysoidessamme saamiamme kyselykaavakkeiden vastauksia, havaitsimme, että avoimien kysymysten vastaukset olivat johdonmukaisia, mistä voimme päätellä, että vastaajat olivat käsittäneet kysymykset toivomallamme tavalla. Vain yhdessä kysymyksessä, kysyttyämme yhteistyöstä, havaitsimme tulkinnallisia eroja. Testasimme kyselykaavaketta myös ennen lähettämistä parilla päivähoiton työntekijällä, jotta saimme varmuutta kysymysten asettelujen selkeydestä.

Vastausten analysointivaiheessa koimme paikoitellen tulkinnallista hankaluutta, esimerkiksi kirkkokäyntien kohdalla jouduimme pitkään pohtimaan, kuinka vastaukset analysoimme. Vastauksissa oli mainittu muun muassa yleiset kirkkokäynnit, kirkkoon tutustuminen, juhlapyhien kirkkokäynnit, pääsiäiskirkko, joulukirkko, kirkkohartaus, kirkkohetket ja kevätkirkko. Mahdollisessa haastattelussa olisimme voineet selventää asiaa lisäkysymyksellä, millaisesta kirkkokäynnistä oli kyse. Analysoinnissamme yhdistimme kirkkokäyntejä myös Tuomas Antolalta (henkilökohtainen tiedonanto 2.3.2012) saamiemme tietojen perusteella, joi-

den mukaan päivähoidolle suunnattuja kirkkohartauksia ei toteuteta kuin suurten kirkollisten juhlapyhien aikaan sekä keväisin.

Julkistettaessa työtä tulee pitää huolta siitä, että vastaajien luottamuksellisuus ja anonymiteettisuojaus säilyvät. Kyselyn laatimisvaiheessa tulee ottaa huomioon, että yksittäistä vastaajaa ei pystytä tunnistamaan. Vastaajien henkilöllisyyden paljastumisen pitää olla mahdollisimman vaikeaa. (Eskola & Suoranta 2003, 57.)

Lähehtämässämme kyselykaavakkeessa kysyimme päiväkotia, josta vastaus tuli, koska sen kysymyksen kautta halusimme selvittää Mäntsälän kunnan sisäisiä alueellisia eroja. Kysymys oli myös keskeinen vastaamisen palkkion eli kahvipaketien toimittamisen kannalta. Kysymys osoittautuikin tärkeäksi analysoidessamme vastauksia. Kysyimme lisäksi päiväkotiryhmän ikärakennetta, koska halusimme selvittää uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumista eri ikäryhmissä. Tämän lisäksi toinen kyselyn laatijoista työskentelee tällä hetkellä Mäntsälän kunnallisessa päivähoidossa. Nämä kaikki asiat huomioiden, yksittäisten ryhmien vastaukset olisi pystynyt joissakin tapauksissa selvittämään. Lisäksi käsinkirjoitettuna vastaukset olisi toisinaan voinut yksilöidä tiettyjen henkilöiden kirjoittamiksi. Oletimme, että vastaajat jättäisivät päiväkotikohdan tyhjäksi niin halutessaan. Yhdessä vastauksessa päiväkotia ei ollut mainittu. Toisinaan siihen oli lisätty myös ryhmän nimi, vaikka emme sitä kysyneetkään. Opinnäytetyön analysointi- ja kirjoittamisvaiheessa olimme tarkkoina, että vastaajien anonymiteettisuojaus ja luottamuksellisuus säilyi. Kyselykaavakkeet tuhottiin analysoinnin jälkeen polttamalla.

Teimme kyselykaavakkeen kaikkiin mäntsäläläisiin kunnallisiin päiväkoteihin, mutta vertaillessamme tuloksia muualla Suomessa tehtyihin samankaltaisiin tutkimuksiin, saimme suurelta osin yhdenmukaisia vastaustuloksia, mikä toimii yhtenä tutkimuksemme luotettavuuden mittarina. Heikkilä (2008, 30) kirjoittaa, että yhteiskunnan vaihtelevuudesta ja monimuotoisuudesta johtuen yhden tutkimuksen tulokset eivät välttämättä päde toisessa yhteiskunnassa tai toisena aikana. Vertailimme tätä tutkimusta mahdollisimman uusiin tutkimuksiin, jotta saimme tämän hetkisen tilanteen päivähoidon uskontokasvatuksen kohdalla.

Hirsjärvi ym. (2008, 23–27) kirjoittavat, että eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkimuksenteossa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tähän kuuluu, että ollaan rehellisiä, kunnioittavia ja huolellisia tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Olemme noudattaneet hyvää tieteellistä käytäntöä esimerkiksi hakemalla tutkimuslupaa, tarkastelemalla lähteiden luotettavuutta sekä merkitsemällä lähde-merkinnät asianmukaisella tavalla. Tutkimuksen tulokset ja raportoinnin olemme esittäneet totuuden- ja johdonmukaisesti.

8.4 Ammatillinen kasvumme prosessin aikana

Iloitsemme siitä, että jaksoimme työstää vaativaa, vuoden kestävästä opinnäytetyöprosessia valitsemamme aiheen parissa. Kävimme keskustelua opinnäytetyömme etenemisestä sekä erityisesti kyselykaavakkeen vastausten analysoinnin jälkeisistä johtopäätöksistä. Koimme, että johtopäätösten prosessointi oli yksi keskeisimmistä ja haasteellisimmista opinnäytetyömme vaiheista. Pyrimme yhdistämään siinä teoreettisen tiedon, vastaustulokset ja oman pohdinnan mielekkääksi kokonaisuudeksi, josta käytännön työelämä saisi kehittämisen ideoita työhönsä. Suuren tuen opinnäytetyöllemme saimme Mäntsälän seurakunnan lapsityöltä, kiitos siitä.

Aiheen valinta osoittautui mielekkääksi oman ammatillisen näkökulman kannalta. Aiheeseen yhdistyi niin sosionomin, diakonin kuin lastentarhanopettajan ammattitaitoon vaadittavia osa-alueita. Teoriaosuutta kirjoittaessamme tutustuimme laaja-alaisesti uskontokasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen sekä lakeihin ja säädöksiin, jotka ohjaavat päivähoiton uskontokasvatusta. Uskomme, että tämän prosessin kautta olemme parempia kasvattajia ja pystymme hyödyntämään saamiamme tietoja myös konkreettisella tasolla päivähoitossa. Voimme myös muissa mahdollisissa tulevaisuuden ammateissamme hyödyntää opinnäytetyöprosessin aikana kasvanutta osaamista, kuten tiimityöskentelytaitoa, monipuolista tiedonhankinta- ja -käsittelytaitoa sekä sitoutumista pitkäkestoiseen ja pitkäjänteisyyttä vaativaan hankkeeseen. Myös lukemamme teoreettisen tiedon käyttäminen ja soveltaminen kirjalliseen kokonaisuuteen asianmukaisella tavalla kehittyi opinnäytetyöprosessin aikana valtavasti.

Käytimme aineistonhankintamenetelmänä kyselylomaketta, joka mielestämme oli hyvä valinta tiedonkeruulle. Kasvokkain tapahtuvan haastattelun kautta olisimme tosin voineet saada laaja-alaisempaa näkemystä siitä, kuinka uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio arjessa näkyy. Olemme kuitenkin tyytyväisiä laatimamme kyselykaavakkeen kysymyksiin ja muotoon, vaikka näin jälkikäteen olisimme muutaman kysymyksen täydentäneetkin lisäkysymyksillä. Postitusajankohta oli mielestämme hyvin valittu saamiemme vastausten perusteella.

Jatkotutkimusaiheita meillä nousi esiin pari, joista keskeisimpänä pidämme sitä, kuinka sellaiset lapset, jotka eivät saa osallistua päivähoidon yleiseen uskontokasvatukseen, huomioidaan varhaiskasvatussuunnitelman mukaisessa uskontokasvatuksessa. Lisäksi heräsi sellainen mielenkiintoinen kysymys, kuinka kasvatustieteen peruskoulutusta voitaisiin kehittää vastaamaan uskontokasvatuksen toteuttamisen haasteisiin. Produktiona voitaisiin laatia materiaalipaketti päivähoidossa toteutettavan uskontokasvatuksen tueksi.

LÄHTEET

- Ahteenmäki-Pelkonen, Leena 1993. Päivähoidon uskontokasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Anteroinen, Aija; Haapakoski, Päivi; Killström, Virpi; Luoma, Anne; Nikkilä, Leena; Salminen, Jaanet; Varjonen, Heli & Viberg, Sanna 2011. Onks enkeleitä olemas? Näkökulmia päivähoidon uskontokasvatukseen. Viitattu 18.2.2012.
http://www.kirkonrotta.fi/attachments/paivahoidonuskontokasvatusv_almissmallfile.pdf
- Antola, Tuomas 2011. Lapsi- ja perhetyön pastori. Mäntsälän seurakunta. Mäntsälä. Henkilökohtainen tiedonanto 8.9.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Halme, Lasse 2010. Lapsen parhaaksi. Helsinki: Lasten Keskus.
- Heikkilä, Tarja 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hemmilä, Katja 2011. Päivähoitoyhteistyötä kehittämässä –Tuusulan päivähoidon varhaiskasvattajien käsityksiä uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutuksesta seurakunnan kanssa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Helsinki. Sosiaali- ja kirkonalan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holm, Nils G 2004. Teologiaa lasta varten. Teoksessa Leena Heinonen; Juha Luodeslampi & Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Jyväskylä: Kirjapaja Oy, 25—47.
- Holm, Nils G 2005. Kehityopsykologisia näkemyksiä uskonnonopetukseen. Teoksessa Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituohannella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 146—167.
- Hytönen, Marja-Liisa; Laurell, Harri; Mannila, Katriina, Marttila, Irma & Routio, Mirkka 2002. Maahanmuuttajatyön käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto selvityksiä 2002:6. Viitattu 18.2.2012. www.hel.fi/wps/wcm/connect/.../mamuyksip1_6low.pdf?MOD...
- Innanen, Tapani 2005. Opetussuunnitelmasta oppimiseen. Teoksessa Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituohannella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 183—195.
- Kallioniemi, Arto 2004. Uskonnonpedagogiikka lapsityön taustalla. Teoksessa Leena Heinonen; Juha Luodeslampi & Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Jyväskylä: Kirjapaja Oy, 49—60.
- Kallioniemi, Arto 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuurisussa maailmassa. Teoksessa Päivi Hilska; Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Uskontokasvatus monikulttuurisussa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja Oy, 11—37.
- Kallioniemi, Arto 2008. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 9—23.

- Kananen, Jorma 2008. Kvantti. Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kangasmaa, Tiina 2008. Kirkkovierailu eri orientaatioiden näkökulmasta. Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 53—61.
- Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (toim.) 2008. Lapsenkaltainen – Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Kaskela Marja ja Kekkonen Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Helsinki: THL.
- Kaura-aho, Päivi 2011. Lapsityönohjaaja, Mäntsälän seurakunta. Mäntsälä. Henkilökohtainen tiedonanto 24.2.
- Kinnunen, Saara 1999. Turvallisesti matkaan. Lohja: Karas Sana Oy.
- Kirkon kasvatustieteiden keskus 1976. Päivähoidon uskontokasvatuksen tavoitteet.
- Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisryhmä 2008. Lapsi on osallinen –Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirja. Viitattu 25.3.2012 http://www.evl-slk.fi/files/346/Varhaiskasvkehittamisen_asiakirja.pdf
- Komi, Tiina 2012. Osallisuus ehkäisee syrjäytymistä. Lastentarha 1, 18—20.
- Koskinen Marja-Liisa 2012. Toimistosihiteeri, Mäntsälän kunta. Mäntsälä. Henkilökohtainen tiedonanto 9.3.

Kupila, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 300—311.

Laakso, Satu; Vuorelma, Päivi & Halme, Lasse 2010. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus käytännössä. Teoksessa Lasse Halme (toim.) Lapsen parhaaksi. Helsinki: Lasten Keskus.

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36. Viitattu 2.4.2011.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Laine, Anne 2012. Vs. lapsityönohjaaja, Mäntsälän seurakunta. Mäntsälä. Henkilökohtainen tiedonanto 24.4.

Lamminmäki-Vartia, Silja i.a. Uskontodialogia monikulttuurisen päiväkodin arjessa. Viitattu 18.2.2012. www.ekumenia.fi/data/liitteet/lamminmakivartia.ppt

Lamminmäki-Vartija Silja 2010. ” Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä” Helsingin Yliopisto. Teologinen tiedekunta. Pro gradu- tutkielma.

Luukkonen, Liisa (toim.) 1997. Nollasta neljääntoista: käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: Lasten Keskus.

Mattila, Sirkka 2008. Uskontokasvatuksen orientaatio. Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 62—68.

Minkkinen, Anna 2010. Kajaanilaisten päiväkotien tuen tarve uskonnollisen kasvatuksen toteuttamisessa. Savonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 8.5.2011.

Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatus. Teoksessa Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: LK-KIRJAT, 63—82.

Mäntsälän kunta 2010. Päiväkotihoidon. Viitattu 3.4.2011.

<http://www.mantsala.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/paivahoito-ja-esiopetus/kunnallinen-paivahoito/paivakotihoidon>.

Mäntsälän kunta 2012 a. Historia. Viitattu 25.3.2012.

<http://www.mantsala.fi/yleista/historia>.

Mäntsälän kunta 2012 b. Päivähoidon etusivu. Viitattu 25.3.2012.

<http://www.mantsala.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/paivahoito-ja-esiopetus/paivahoidon-etusivu>

Mäntsälän kunta 2012 c. Päiväkotihoidon. Viitattu 25.3.2012.

<http://www.mantsala.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/paivahoito-ja-esiopetus/kunnallinen-paivahoito/paivakotihoidon>.

Mäntsälän kunta 2012 d. Mäntsälän varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 7.4.2012.

<http://www.mantsala.fi/tiedostot/palvelut/paivahoito/vasu.pdf>

Mäntsälän seurakunta 2007. Matkakumppani Mäntsälässä. Mäntsälän seurakunnan toimintastrategia 2007-2012. Viitattu 25.3.2012.

<http://www.mantsalanseurakunta.fi/data/liitteet/taitto-1.pdf>

Mäntsälän seurakunta 2012 a. Viitattu 8.3.2012.

<http://www.mantsalanseurakunta.fi/toiminta/?session=55937423>

Mäntsälän seurakunta 2012 b. Lapsille. Viitattu 25.3.2012.

<http://www.mantsalanseurakunta.fi/toiminta/lapsille/>

- Oberhuemer, Pamela; Schreyer, Inge & Neuman Michelle 2010. Professionals in early childhood and care systems. European profiles and perspectives. Opladen Farmington Hills, Mich. Budrich.
- Ojell, Raija 2008. Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja eli Vake. Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 121–125.
- Pellikka, Ismo 2011. Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Teoksessa Eero Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 151—161.
- Pesonen, Marja 2008. Mentorointi työtapana: läsnäoloa ja vastavuoroisuutta. Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 103—113.
- Petäjä, Heljä 2000. Kummitoiminta. Kristillinen kasvatus 1, 20—21.
- Petäjä, Heljä 2008. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: LK-KIRJAT, 121–130.
- Porkka, Jouko (toim.) 2008. Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten Keskus / LK- KIRJAT.
- Saarinen, Seija 2002. Uskontokasvatuksen arkea ja juhlaa. Teoksessa Seija Saarinen (toim.) Kaikille tilaa riittää: päivähoiton uskontokasvatus. Helsinki: Lasten Keskus, 10—16.
- Sakasti- Kirkon palvelijoille 2010. Mentoriesite- kumppaniksi kulkemaan. Viitattu 19.4 2012.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9D5F0E54CFE5C34BC225770C0041DD32/\\$FILE/Mentoriesite_kumppaniksi_kulkemaan.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9D5F0E54CFE5C34BC225770C0041DD32/$FILE/Mentoriesite_kumppaniksi_kulkemaan.pdf)

- Sihvola, Noora 2011. Päiväkotien uskontokasvatus Mikkelissä. Mikkelin ammattikorkeakoulu, Mikkelä. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko i.a. Vasu ja sen pedagogiikka. Viitattu 7.4.2012. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content376618>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2012. Ajankohtaista. Viitattu 13.4.2012. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/ajankohtaista/some
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ubani, Martin 2010. Lapsen kokonaisvaltaisuus uskontokasvatuksessa. Teoksessa Ubani, Martin; Kallioniemi, Arto & Luodeslampi, Juha (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 39—53.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Viitattu 12.4.2012 <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
- Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Venninen, Tuulikki; Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko 2010. Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca, työpapereita 2010:3. Viitattu 11.2.2012. <http://www.socca.fi/vkk-metrojulkaisut>
- Viberg, Sanna 2008. Uskonnollisia ilmiöitä ihmettelemässä... Teoksessa Tiina Kangasmaa; Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen - Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus Oy, 126—128.

LIITTEET

LIITE 1: Saatekirje

Arvoisa kasvatustalon ammattilainen

Oheisen kyselyn tavoitteena on kehittää Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välistä yhteistyötä. Kysely on lähetetty Mäntsälän kunnan alueen päiväkotien jokaiseen ryhmään. Kyselyssä kartoitetaan tietoja lapsiryhmänne uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta sekä toiveistanne saada tukea seurakunnalta sen toteuttamiseen.

Kyselyn suorittavat sosionomi (AMK)-diakoniaopiskelijat, Minna Martikainen ja Anne Uotinen, Diakonia- ammattikorkeakoulun Järvenpään toimipaikasta. Kysely on osana opinnäytetyötämme ” Mäntsälän seurakunnan lapsityön ja Mäntsälän kunnan päivähoiton yhteistyön kehittäminen”. Opinnäytetyömme tilaajana on Mäntsälän seurakunnan lapsityö.

Kyselyn avulla Mäntsälän seurakunnan lapsityön on mahdollista kehittää työtään ja suunnitella tulevaa toimintaansa yhteistyössä päiväkotien kanssa. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista, mutta tärkeää yhteistyön kehittämisen kannalta. Tutkimustulokset ovat luottamuksellisia ja kyselylomakkeet tuhoetaan raportoinnin jälkeen. Ryhmänne tiedot eivät tule näkyviin opinnäytetyömme missään vaiheessa. Kyselylomake tulee ainoastaan meidän opinnäytetyön tekijöiden nähtäväksi. Opinnäytetyömme on nähtävissä Mäntsälän seurakunnassa sekä Theseus- tietokannassa sen valmistuttua.

Vastauksellanne on suuri merkitys tutkimuksemme ja työn kehittämisen kannalta. Mikäli haluatte olla rakentamassa yhteistyötä seurakunnan kanssa, olkaa hyvä ja täyttäkää oheinen kaavake mahdollisimman huolellisesti ja palauttakaa se vastauskuoressa 09.12.2011 mennessä. Postimaksu on valmiiksi maksettu.

Mikäli haluatte ”Reilu kahvi” kahvipaketin vastaamisestanne, niin olkaa hyvä ja rastittakaa tämä kohta _____. Toimitamme kahvit kuukauden kuluessa vastauksen saapumisesta päiväkotiiinne.

LIITE 2. Kyselylomake

1. Päiväkotinne _____

Seuraavissa kysymyksissä (2-9) kartoitamme ryhmänne taustatietoja. Tietoja käytämme tulosten analysoinnissa. Olkaa hyvä ja valitkaa seuraavista vaihtoehtoista sopivimmat merkitsemällä rastilla.

2. Ryhmänne lapset ovat iältään:

0-3v. _____, 2-4v. _____, 3-5v. _____, 5-7v. _____, muu, mikä? _____

3. Ryhmässänne on esikoululaisia _____**4. Ryhmässänne on lapsia:**

alle 10 _____, 10-15 _____, 16-20 _____, 21-25 _____, yli 25 _____

5. Onko ryhmässänne lapsia, jotka eivät saa osallistua päivähoidon yleiseen uskontokasvatukseen? Olkaa hyvä ja ympyröikää oikea vaihtoehto.

Kyllä / ei

Mikäli vastasitte kyllä, niin kuinka monta? _____

6. Tekeekö ryhmänne yhteistyötä seurakunnan lapsityön kanssa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisessa? Olkaa hyvä ja ympyröikää oikea vaihtoehto.

Kyllä / ei

Mikäli vastasitte kyllä, niin millaista?

---

7. Olkaa hyvä ja rastittakaa oikea vaihtoehto. Ryhmänne uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteutumisesta vastaa pääsääntöisesti yksi työntekijä _____, useampi kuin yksi työntekijä_____.

8. Miten käytännössä toteutate päiväkotiryhmässänne uskonnollis-katsomuksellista orientaatiota?

---

9. Pidättekö vaikeana uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisen? Olkaa hyvä ja ympyröikää oikea vaihtoehto.

Kyllä / ei

Jos vastasitte kyllä, niin miksi?

---

10. Kuinka tarpeellisena pidätte seurakunnan lapsityön kanssa tehtävää yhteistyötä? Ympyröikää parhaiten omaa mielipidettänne vastaava numero-vaihtoehto.

1 =ei lainkaan tarpeellista

2 =hieman tarpeellista

3 =jonkin verran tarpeellista

4 =hyvin tarpeellista

5 =erittäin tarpeellista

11. Millaiset toiminnot kuuluvat mielestänne seurakunnan lapsityön kanssa tehtävään yhteistyöhön mukaan?

---

12. Mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välisessä yhteistyössä on toiminut hyvin?

---

13. Mikä seurakunnan lapsityön ja kunnan päivähoiton välisessä yhteistyössä ei ole toiminut?

---

14. Kuinka seurakunta voisi mielestänne kehittää päivähoiton kanssa tehtävää yhteistyötä?

---

15. Kuinka mielestänne päiväkotinne henkilöstö voisi kehittää yhteistyötä seurakunnan kanssa?

---

16. Millaista materiaalia päiväkotiryhmänne kaipaisi uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaisen tuokion ohjaamiseksi?

---

17. Haluaisitteko lisätä jotain?

Lämpimät kiitokset vastauksistanne ja siihen käyttämästänne ajasta!

Jos teille tulee kysyttävää tämän lomakkeen täyttämiseen tai opinnäytetyöhömmme liittyen, voitte ottaa yhteyttä:

Sosionomi (AMK)-diakoniaopiskelija Minna Martikainen
040-5111197
minna.martikainen@student.diak.fi

Sosionomi (AMK)-diakoniaopiskelija Anne Uotinen
041-5220344
anne.uotinen@student.diak.fi

Lapsi- ja perhetyön pastori Tuomas Antola
Mäntsälän seurakunta
040-7433253
tuomas.antola@evl.fi

Lehtori
Riitta Pistokoski
Diak Etelä, Järvenpää
040-5412924

riitta.piskoski@diak.fi